

พุทธวจน

ตามรอยธรรม

....พวกเรอทั้งหลาย จงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชน
เพื่อความเอ็นดูแกโลก, เพื่อประโยชน์ เพื่อความเกื้อกูล
เพื่อความสุข ทั้งแกเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย
....จงแสดงธรรม ในห้องตั้น จดงามในท่ามกลาง จดงามในเบื้องปลาย,

...ให้เป็นไปพร้อมทั้งอรณะ พร้อมทั้งพยัญชนะ ให้บริสุทธิบริบูรณ์สิ้นเชิง
สัตว์ทั้งหลายที่เป็นพวกมีฐลีในดวงตาแต่เล็กน้อยก็มีอยู่,
สัตว์พวกนี้ ย่อมเสื่อมจากคุณที่ควรได้ เพราะไม่ได้ฟังธรรม,
สัตว์ผู้รู้ทั่วถึงธรรม จักมีเป็นแน่...

มหา. วิ. ๔/๓๕/๓๒.

ภิกษุ ท. ! พวกเธอเอ็นดูใคร
และใครถือว่าเธอเป็นผู้ที่เขาควรเชื่อฟัง

เขาจะเป็นมิตรก็ตาม อำมาตย์ก็ตาม ญาติหรือสายโลหิตก็ตาม;
ชนเหล่านั้น อันเธอฟัง ชักชวนให้เข้าไปตั้งมั่น

ในความจริงอันประเสริฐสี่ประการ
ด้วยปัญญาอันรู้เฉพาะตามที่เป็นจริง.

ความจริงอันประเสริฐสี่ประการ อะไรเล่า ?
สี่ประการคือ

ความจริงอันประเสริฐคือทุกข์,
ความจริงอันประเสริฐคือเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์,
ความจริงอันประเสริฐคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์,
ความจริงอันประเสริฐคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

พุทธวจน

| ฉบับ ๑ | ตามรอยธรรม |

พุทธวจนสถาบัน

ร่วมกันศึกษา ปฏิบัติ เผยแผ่คำของตถาคต

พุทธวจน

ฉบับ ๑ ตามรอยธรรม

สื่อธรรมะนี้ จัดทำเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาสู่สาธารณชน
เป็นธรรมทาน

ลิขสิทธิ์ในต้นฉบับนี้ได้รับการสงวนไว้
ไม่สงวนสิทธิ์ในการจัดทำจากต้นฉบับเพื่อเผยแพร่ในทุกกรณี
ในการจัดทำหรือเผยแพร่ โปรดใช้ความละเอียดรอบคอบ
เพื่อรักษาความถูกต้องของข้อมูล
ขอคำปรึกษาด้านข้อมูลในการจัดทำเพื่อความสะดวกและประหยัด
ติดต่อได้ที่ คุณศรษา โทร.๐๘๑-๕๑๓-๑๖๑๑
หรือ คุณอารีวรรณ โทร.๐๘๕-๐๕๘-๖๘๘๘

พิมพ์ครั้งที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๓ จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม

ศิลปกรรม วิชชุ เสริมสวัสดิ์ศรี
ที่ปรึกษาศิลปกรรม จำนวนัก ศรีนวล, ธนา วาสิกศิริ

จัดทำโดย มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์
(เว็บไซต์ www.buddhakos.org)

ดำเนินการพิมพ์โดย บริษัท คิว พรินท์ แมเนจเม้นท์ จำกัด
โทรศัพท์ ๐-๒๘๐๐-๒๒๙๒ โทรสาร ๐-๒๘๐๐-๓๖๕๘

คำนำ

หนังสือ “พุทธวจน ฉบับ ตามรอยธรรม” ได้จัดทำขึ้นด้วยปรารถนาเหตุที่ว่า หลายคนยังเห็นคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าว่าเป็นสิ่งที่ยาก หรือเป็นสิ่งที่ไกลตัวเกินไป ทำให้มีน้อยคนนักที่จะหันมาใส่ใจศึกษาคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าอย่างจริงจัง ทั้ง ๆ ที่พระองค์ได้ตรัสไว้แล้วว่า คำสอนที่พระองค์ตรัสสอนทั้งหมดนั้น บริสุทธิ์ บริบูรณ์แล้วสิ้นเชิง อีกทั้งคำสอนนั้นยังเป็นสิ่งที่เรียกว่า “อกาลิโก” คือใช้ได้ไปตลอด ไม่มีคำว่าเก่าหรือล้าสมัย และใช้ได้กับบุคคลทุกคน อันจะเห็นได้จากในสมัยพุทธกาล ที่พุทธบริษัท ๔ ทั้งหลายนั้น มีคนจากหลายชาติและวรรณะ นอกจากนี้พระองค์ยังได้ตรัสอีกว่า บุคคลที่ท่านตรัสสอนนั้น มีตั้งแต่ พรหม เทวดา ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ไปจนถึงปุถุชนคนธรรมดาทั่วไป และทุกคนนั้นเมื่อนำคำสอนของพระองค์ไปปฏิบัติแล้ว ก็สามารถแก้ทุกข์หรือดับทุกข์ให้กับตนเองได้ทั้งสิ้น

คณะกรรมการวินาปาภาพ

มิถุนายน ๒๕๕๑

คำอนุโมทนา

ขออนุโมทนา กับคณะผู้จัดทำ หนังสือพุทธวจน ฉบับ “ตามรอยธรรม” ในเจตนาอันเป็นกุศล ที่มีความตั้งใจ เผยแพร่คำสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าที่ออกจากพระโอษฐ์ของพระองค์เอง ทั้งหมดที่ท่านตรัสรู้ในหลายแง่มุมที่เกี่ยวกับการใช้ชีวิต วิธีแก้อทุกข์ ฯลฯ ตามหลักพุทธวจนง่าย ๆ เพื่อให้ผู้สนใจได้ศึกษาและนำมาปฏิบัติเพื่อให้ถึงความพ้นทุกข์ ด้วยเหตุอันดีนี้ ขอจงเป็นพลวปัจจัย ให้ผู้มีส่วนร่วมในการทำหนังสือเล่มนี้และผู้ที่ได้อ่าน ได้ศึกษา ฟังเกิดปัญญา ได้ดวงตาเห็นธรรม พ้นทุกข์ในชาตินี้เทอญ

ขออนุโมทนา

พระกัฏฐิโก โสตุถิโธ

สารบัญ

เนื้อแท้ที่ไม่อันตรธาน	๑
ผู้ชุมนุมทรัพย์!	๓
ทรงแสดงเรื่องที่เป็นไปได้ยากเกี่ยวกับพระองค์เอง	๕
พระพุทธเจ้า ทั้งในอดีต, อนาคตและในปัจจุบัน	๓
ล้วนแต่ตรัสรู้อริยสัจสี่	
พระพุทธองค์ ทรงพระนามว่าอรหันตสัมมาสัมพุทธะ	๕
ก็เพราะได้ตรัสรู้อริยสัจสี่	
จงสงเคราะห์ผู้อื่นด้วยการให้รู้อริยสัจ	๑๑
อริยสัจสี่โดยสังเขป (ทรงแสดงด้วยความซื่อในชั้นห้า)	๑๓
การรู้อริยสัจสี่ ทำให้มีตาสมบุรณ์	๑๖
การสนทนากับพระอานนท์เรื่องกัลยาณมิตร	๑๕
กัลยาณมิตรของพระองค์เอง	๒๑
ขยายความแห่งอริยมรรคมีองค์แปด	๒๓
โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์	๒๕
ความเหมือนและความแตกต่างระหว่างสัมมาสัมพุทธะกับ	๓๐
ปัญญาวิมุตต์	

ไม่ได้ทรงประพาศพิพรหมจรรย์เพื่อให้เขานับถือ	๓๒
ทรงสอนเฉพาะแต่เรื่องทุกข์กับความดับสนิทของทุกข์	๓๓
คำของพระองค์ ตรงเป็นอันเดียวกันหมด	๓๕
หลักที่ทรงใช้ในการตรัส (๖ อย่าง)	๓๖
สิ่งที่ตรัสรู้แต่ไม่ทรงนำมาสอนมีมากกว่าที่ทรงนำมาสอนมากนัก	๓๘
ถ้ามัวรอให้รู้เรื่องที่ไม่จำเป็นเสียก่อนก็ตายเปล่า	๔๑
คำสอนที่ทรงสั่งสอนบ่อยมาก	๔๓
ลำดับการหลุดพ้น เมื่อเห็นไตรลักษณ์	๔๕
ผู้ไม่เข้าไปหา ย่อมหลุดพ้น	๔๖
มนุษย์เป็นอันมาก ได้ยึดถือเอาที่พึงคิด ๆ	๕๑
จงเจริญสมาธิ จักรู้อริยสัจตามเป็นจริง	๕๒
ทรงมีหลักเกณฑ์การฝึกตามลำดับ (อย่างย่อ)	๕๓
ทรงเป็นพี่เลี้ยงให้แก่สาวกชั่วระยะจำเป็น	๕๕
ทรงฆ่าผู้ที่ไม่รับการฝึก	๖๑
ตถาคตเป็นเพียงผู้บอกทางเท่านั้น	๖๕
ท่อนไม้ที่ลอยออกไปได้ถึงทะเล	๖๘
กระดองของบรรพชิต	๗๒
ผู้มีหลักเสาเขื่อน	๗๕
วิหารธรรมที่ทรงอยู่มากที่สุด ก่อนตรัสรู้	๗๘

วิหารธรรมที่ทรงอยู่มากตลอดพรรษาและทรงสรรเสริญมาก	๘๕
ผู้ไม่ประมาทในความตายแท้จริง	๘๗
ทางรอดสำหรับภิกษุไข้	๘๘
เมื่อ “เธอ” ไม่มี !	๘๑
ความดับทุกข์มี เพราะความดับแห่งนันทิ	๘๒
อาการดับแห่งตัณหาในนามแห่งนันทิ	๘๓
ผู้แบกของหนัก	๘๕
ดับตัณหา คือปลงภาระหนักลงได้	๘๗
ต้องท่องเที่ยวมาแล้ว เพราะไม่รู้หรือริยสัจสี่	๘๘
ที่สุดแห่งการท่องเที่ยวของพระองค์	๑๐๐
“สิ่งนั้น” หาพบในกายนี้	๑๐๒
ทรงมีความชราทางกายภาพเหมือนคนทั่วไป	๑๐๓
ทรงประกาศธรรมเนื่องด้วยการปลงอายุสังขาร	๑๐๕
ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา	๑๐๗
อุชฺฐธรรม	๑๐๘
การปรินิพพานในปัจจุบัน	๑๑๑
ตั้งหน้าทำก็แล้วกัน	๑๑๓
ทรงเป็นผู้เอ็นดูเกื้อกูลแก่สรรพสัตว์ทั้งปวง	๑๑๕

เนื้อแท้ที่ไม่อันตราย

ภิกษุ ท. ! พวกภิกษุบริษัทในกรณีนี้,
สุดตันตะเหล่าใด ที่กวีแต่งขึ้นใหม่
เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน
มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร
เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก,
เมื่อมีผู้นำสุดตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่;
เธอจักไม่ฟังด้วยดี ไม่เงี่ยหูฟัง ไม่ตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง
และจักไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน.

ส่วนสุดตันตะเหล่าใดที่เป็นคำของตถาคต
เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ่ง
เป็นชั้นโลกุตระว่าเฉพาะเรื่องสุญญตา,
เมื่อมีผู้นำสุดตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่;
เธอย่อมฟังด้วยดี ย่อมเงี่ยหูฟัง ย่อมตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง
และย่อมสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน

จึงพากันเล่าเรียน ใต้อาสน์ ทวนถามแก่กันและกันอยู่ว่า “ข้อนี้เป็นอย่างไร ? มีความหมายกัณฑ์?” ดังนี้

ด้วยการทำดังนี้

เขื่อย่อมเปิดธรรมที่ถูกปิดไว้ได้,
ธรรมที่ยังไม่ปรากฏ เขาก็จะทำให้ปรากฏได้,
ความสงสัยในธรรมหลายประการที่น่าสงสัย
เขาก็บรรเทาลงได้.

ภิกษุ ท. ! ภิกษุบริษัทเหล่านี้ เราเรียกว่า
บริษัทที่มีการลู่อวงไปได้
ด้วยการสอบถามแก่กันและกันเอาเอง,
หาใช่ด้วยการชี้แจงโดยกระจ่าง
ของบุคคลภายนอกเหล่านี้ไม่;
จัดเป็นบริษัทที่เลิศ แล.

ผู้ชู้ชุมทรัพย์ !

อานนท์ ! เราไม่พยายามทำกะพวกเธอ อย่างทะนุถนอม
เหมือนพวกช่างหม้อ ทำแกหม้อ ที่ยังเป็ยก ยังดิบอยู่
อานนท์ ! เราจักขนาบแล้ว ขนาบอีก ไม่มีหยุด
อานนท์ ! เราจักชู้โทษแล้ว ชู้โทษอีก ไม่มีหยุด
ผู้ใดมีมรรคผลเป็นแก่นสาร ผู้นั้นจักทนอยู่ได้.

อุปริ. ม. ๑๔/๒๔๕/๓๕๖.

คนเรา ควรมองผู้มีปัญญาใด ๆ ที่คอยชู้โทษ คอยกล่าว
คำขนาบอยู่เสมอไป ว่าคนนั้นแหละ คือ ผู้ชู้ชุมทรัพย์
ควรคบบัณฑิตที่เป็นเช่นนั้น

เมื่อคบหากับบัณฑิตชนิดนั้นอยู่
ย่อมมีแต่ดีทำเดียว ไม่มีเลวเลย.

ธ. พุ. ๒๕/๒๕/๑๖.

ทรงแสดงเรื่องที่เป็นไปได้ยาก เกี่ยวกับพระองค์เอง

ภิกษุ ท. ! สมมติว่ามหาปฐพีอันใหญ่หลวงนี้ มีน้ำท่วมถึงเป็นอันเดียวกันทั้งหมด; บุรุษคนหนึ่งทิ้งแอก (ไม้ไผ่ !) ซึ่งมีรูเจาะได้เพียงรูเดียว ลงไปในน้ำนั้น; ลมตะวันออกพัดให้ลอยไปทางทิศตะวันตก, ลมตะวันตกพัดให้ลอยไปทางทิศตะวันออก, ลมทิศเหนือพัดให้ลอยไปทางทิศใต้, ลมทิศใต้พัดให้ลอยไปทางทิศเหนือ อยู่ดังนี้. ในน้ำนั้นมีเต่าตัวหนึ่งตาบอด ล่องไปเรื่อย ๆ ปี มันจะผุดขึ้นมาครั้งหนึ่ง ๆ. ภิกษุ ท. ! เธอทั้งหลาย จะสำคัญความข้อนี้อย่างไร : จะเป็นไปได้ไหมที่เต่าตาบอด ร้อยปีจึงจะผุดขึ้นมาสักครั้งหนึ่ง จะพียงยื่นคอเข้าไปในรู ซึ่งมีอยู่เพียงรูเดียวในแอกนั้น ?

“ข้อนี้น่าจะเป็นไปได้ พระเจ้าข้า ! ที่เต่าตาบอดนั้น ร้อยปีผุดขึ้นมาเพียงครั้งเดียว จะพียงยื่นคอเข้าไปในรู ซึ่งมีอยู่เพียงรูเดียวในแอกนั้น”

ภิกษุ ท. ! ยากที่จะเป็นไปได้อันเดียวกัน
ที่ใครๆ จะพึงได้ความเป็นมนุษย์;
ยากที่จะเป็นไปได้อันเดียวกัน
ที่ตลาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ จะเกิดขึ้นในโลก;
ยากที่จะเป็นไปได้อันเดียวกัน
ที่ธรรมวินัยอันตลาคตประกาศแล้ว จะรุ่งเรืองไปทั่วโลก.

ภิกษุ ท. ! แต่ว่าบัดนี้ความเป็นมนุษย์ก็ได้แล้ว;
ตลาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ ก็บังเกิดขึ้นในโลกแล้ว;
และธรรมวินัยอันตลาคตประกาศแล้วก็รุ่งเรืองไปทั่วโลกแล้ว.

ภิกษุ ท. ! เพราะเหตุนี้ในกรณีนี้
พวกเธอพึงกระทำโยคกรรมเพื่อให้รู้ว่า
“นี่ ทุกข์;
นี่ เหตุให้เกิดทุกข์;
นี่ ความดับแห่งทุกข์;
นี่ หนทางให้ถึงความดับแห่งทุกข์” ดังนี้เกิด.

พระพุทธเจ้า ทั้งในอดีต, อนาคต และในปัจจุบัน ล้วนแต่ตรัสรู้ร้อยล้าน

ภิกษุ ท. ! พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ใด ๆ
ได้ตรัสรู้ตามเป็นจริงไปแล้ว ในกาลที่ยาวนานฝ่ายอดีต,
ท่านทั้งหลายเหล่านั้น ได้ตรัสรู้ตามเป็นจริง ซึ่งความจริง
อันประเสริฐสี่อย่าง.

ภิกษุ ท. ! พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ใด ๆ
จักได้ตรัสรู้ตามเป็นจริง ต่อกาลที่ยาวนานฝ่ายอนาคต,
ท่านทั้งหลายเหล่านั้น ก็จักได้ตรัสรู้ตามเป็นจริง ซึ่งความจริง
อันประเสริฐสี่อย่าง.

ภิกษุ ท. ! แม้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธะ ผู้ตรัสรู้
ตามเป็นจริงอยู่ ในกาลเป็นปัจจุบันนี้ ก็ได้ตรัสรู้ซึ่ง
ความจริงอันประเสริฐสี่อย่าง.

ความจริงอันประเสริฐคืออะไรนั้น เหล่าไหนเล่า ?

คืออะไร :

ความจริงอันประเสริฐคือ ทุกข์,

ความจริงอันประเสริฐคือ เหตุให้เกิดทุกข์,

ความจริงอันประเสริฐคือ ความดับไม่เหลือของทุกข์,

และความจริงอันประเสริฐคือ ทางดำเนินให้ถึงความดับ
ไม่เหลือของทุกข์.

ภิกษุ ท. ! เพราะเหตุนี้ในกรณีนี้

พวกเธอพึงทำความเพียร เพื่อให้รู้ตามเป็นจริงว่า

“นี่ เป็นทุกข์,

นี่ เป็นเหตุให้เกิดทุกข์,

นี่ เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์,

นี่ เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์”

ดังนี้เถิด.

พระพุทธองค์ ทรงพระนามว่า
“อรหันตสัมมาสัมพุทธะ”
ก็เพราะได้ตรัสรู้ร้อยสัจสี

ภิกษุ ท. ! ความจริงอันประเสริฐสี่อย่างเหล่านี้
สี่อย่างเหล่าไหนเล่า ?

สี่อย่างคือ

ความจริงอันประเสริฐคือ ความทุกข์,
ความจริงอันประเสริฐคือ เหตุให้เกิดทุกข์,
ความจริงอันประเสริฐคือ ความดับไม่เหลือของทุกข์
และความจริงอันประเสริฐคือ ทางดำเนินให้ถึงความดับ
ไม่เหลือของทุกข์ :
นี่แลความจริงอันประเสริฐสี่อย่าง.

ภิกษุ ท. ! เพราะได้ตรัสรู้ตามเป็นจริง ซึ่งความ
จริงอันประเสริฐสี่อย่างเหล่านี้ ตถาคต จึงมีนามอันบัณฑิต
กล่าวว่า “อรหันตสัมมาสัมพุทธะ”.

ภิกษุ ท. !
เพราะเหตุ^{นั้น}ในกรณี^{นี้}
พวกเธอพึงทำความเพียรเพื่อให้รู้ตามเป็นจริงว่า

“นี่เป็นทุกข์,
นี่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์,
นี่เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์,
และนี่เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์”
ดังนี้เถิด.

จงสงเคราะห์ผู้อื่นด้วยการให้รู้หรือริยสัจ

ภิกษุ ท. ! พวกเธอเอ็นดูใคร และใครถือว่าเธอเป็นผู้ที่เขาควรเชื่อฟัง เขาจะเป็นมิตรก็ตาม อำมาตย์ก็ตาม ญาติหรือสายโลหิตก็ตาม;

ชนเหล่านั้น อันเธอพึงชักชวนให้เข้าไปตั้งมั่น
ในความจริงอันประเสริฐสี่ประการ
ด้วยปัญญาอันรู้เฉพาะตามที่เป็นจริง

ความจริงอันประเสริฐสี่ประการอะไรเล่า ?

สี่ประการคือ

ความจริงอันประเสริฐคือ ทุกข์,
ความจริงอันประเสริฐคือ เหตุให้เกิดแห่งทุกข์,
ความจริงอันประเสริฐคือ ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์,
และความจริงอันประเสริฐคือ ทางดำเนินให้ถึงความดับ
ไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุ ท. ! เพราะเหตุ^๑นั้นในเรื่องนี้
เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่า

“ทุกข^๑ เป็นอย่างนี้,
เหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข^๑ เป็นอย่างนี้,
ความดับไม่เหลือแห่งทุกข^๑ เป็นอย่างนี้,
ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข^๑ เป็นอย่างนี้”
ดังนี้.

อริยสัจสี่โดยสังเขป (ทรงแสดงด้วยความยึดในขั้นห้า)

ภิกษุ ท. ! ความจริงอันประเสริฐมีสี่อย่างเหล่านี้, สี่อย่างเหล่าไหนเล่า ? สี่อย่างคือ ความจริงอันประเสริฐคือทุกข์, ความจริงอันประเสริฐคือเหตุให้เกิดทุกข์, ความจริงอันประเสริฐคือความดับไม่เหลือของทุกข์, และความจริงอันประเสริฐคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์.

ภิกษุ ท. ! ความจริงอันประเสริฐคือทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า ? คือ :-

ขั้นอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่นห้าอย่าง.

ห้าอย่างนั้นอะไรเล่า ? คือ :-

รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ.

ภิกษุ ท. ! อันนี้เรากล่าวว่า ความจริงอันประเสริฐคือทุกข์.

ภิกษุ ท. ! ความจริงอันประเสริฐคือเหตุให้เกิดทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า ?

คือตัณหาอันใดนี้ ที่เป็นเครื่องนำให้มีการเกิดอีก อันประกอบด้วยความกำหนัด เพราะอำนาจความเพลิน มักทำให้เพลินอย่างยิ่งในอารมณ์นั้น ๆ ได้แก่

ตัณหาในกาม,

ตัณหาในความมีความเป็น,

ตัณหาในความไม่มีไม่เป็น.

ภิกษุ ท. ! อันนี้เรากล่าวว่า ความจริงอันประเสริฐคือเหตุให้เกิดทุกข์.

ภิกษุ ท. ! ความจริงอันประเสริฐคือความดับไม่เหลือของทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า ?

คือความดับสนิท เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือของตัณหา นั้น ความสลดลงเสีย ความสลัดทิ้งไป ความปล่อยวาง ความไม่อาลัยถึงซึ่งตัณหา นั้นเอง อันใด.

ภิกษุ ท. ! อันนี้เรากล่าวว่า ความจริงอันประเสริฐคือความดับไม่เหลือของทุกข์.

ภิกษุ ท. ! ความจริงอันประเสริฐคือทางดำเนิน
ให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า ?

คือหนทางอันประเสริฐ ประกอบด้วยองค์แปดนั่นเอง,
ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ :-

ความเห็นชอบ, ความดำริชอบ, การพูดจาชอบ,
การงานชอบ, การเลี้ยงชีพชอบ, ความเพียรชอบ,
ความระลึกรู้ชอบ, ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท. ! อันนี้เรากล่าวว่า ความจริงอันประเสริฐ
คือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์.

ภิกษุ ท. ! เหล่านี้แล คือความจริงอันประเสริฐ
สี่อย่าง.

ภิกษุ ท. ! เพราะเหตุฉะนั้นในกรณีนี้ พวกเธอ
พึงทำความเพียร เพื่อให้รู้ตามเป็นจริงว่า “นี่เป็นทุกข์,
นี่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์, นี่เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์,
นี่เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์,” ดังนี้เถิด.

การรู้หรือยั้งยั้ง ทำให้มีตาสมบุรณ์

ภิกษุ ท. ! บุคคล ๓ จำพวกนี้มีอยู่ หาได้อยู่
ในโลก. สามจำพวกอย่างไรเล่า? สามจำพวกคือ :-

คนตาบอด (อนุโธ),

คนมีตาข้างเดียว (เอกจกฺขุ),

คนมีตาสองข้าง (ทฺวิจกฺขุ).

ภิกษุ ท. ! คนตาบอดเป็นอย่างไรเล่า?

คือคนบางคนในโลกนี้

ไม่มีตาที่เป็นเหตุให้ได้โภกทรัพย์ที่ยังไม่ได้

หรือทำโภกทรัพย์ที่ได้แล้วให้ทวีมากขึ้น น้อย่างหนึ่ง;

และไม่มีตาที่เป็นเหตุให้รู้ธรรมที่เป็นกุศลและอกุศล

- ธรรมมีโทษและไม่มีโทษ

- ธรรมเลวและธรรมประณีต

- ธรรมฝ่ายดำและธรรมฝ่ายขาว นี้อีกอย่างหนึ่ง.

ภิกษุ ท. ! นี้แล คนตาบอด (ทั้งสองข้าง).

ภิกษุ ท. ! มีคนมีตาข้างเดียวเป็นอย่างไรเล่า ?
คือคนบางคนในโลกนี้

มีตาที่เป็นเหตุให้ได้โลกทรัพย์ที่ยังไม่ได้
หรือทำโภคทรัพย์ที่ได้แล้วให้ทวีมากขึ้น นี้อย่างหนึ่ง;
แต่ไม่มีตาที่เป็นเหตุให้รู้ธรรมที่เป็นกุศลและอกุศล

- ธรรมมีโทษและไม่มีโทษ
- ธรรมเลวและธรรมประณีต
- ธรรมฝ่ายดำและธรรมฝ่ายขาว นี้อีกอย่างหนึ่ง.

ภิกษุ ท. ! นี้แล คนมีตาข้างเดียว.

ภิกษุ ท. ! คนมีตาสองข้างเป็นอย่างไรเล่า ?
คือคนบางคนในโลกนี้

มีตาที่เป็นเหตุให้ได้โลกทรัพย์ที่ยังไม่ได้
หรือทำโภคทรัพย์ที่ได้แล้วให้ทวีมากขึ้น นี้อย่างหนึ่ง;
และมีตาที่เป็นเหตุให้รู้ธรรมที่เป็นกุศลและอกุศล

- ธรรมมีโทษและไม่มีโทษ
- ธรรมเลวและธรรมประณีต
- ธรรมฝ่ายดำและธรรมฝ่ายขาว นี้อีกอย่างหนึ่ง.

ภิกษุ ท. ! นี้แล คนมีตาสองข้าง.

ภิกษุ ท. ! ภิกษุมีตาสมบุรณ์ (จกขุมา) เป็น
อย่างไรเล่า ?

คือภิกษุในกรณีนี้ ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า
“นี่ความทุกข์, นี่เหตุให้เกิดแห่งทุกข์, นี่ความดับไม่เหลือ
แห่งทุกข์, นี่ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์”
ดังนี้.

ภิกษุ ท. ! นี่แล ภิกษุมีตาสมบุรณ์.

การสนทนากับพระอานนท์ เรื่องกัลยาณมิตร

มหาราชะ ! ครั้งหนึ่ง ตถาคตพักอยู่ที่นิคม
แห่งพวกศากยะ ชื่อว่านครกะ ในแคว้นสักกะ. มหาราชะ !
ครั้งนั้นแล ภิกษุอานนท์ได้เข้าไปหาตถาคตถึงที่อยู่ อภิวัต
แล้วนั่งลง ณ ที่ควร. มหาราชะ ! ภิกษุอานนท์ได้กล่าวคำนี้
กะตถาคตว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ความมีมิตรดี ความมีสหายดี
ความมีเพื่อนผู้แวดล้อมดี นี้เป็นกึ่งหนึ่งของพรหมจรรย์พระเจ้าข้า !”
ดังนี้.

มหาราชะ ! เมื่อภิกษุอานนท์ได้กล่าวอย่างนี้
แล้วตถาคตได้กล่าวกะเธออย่างนี้ว่า

“อานนท์ ! เธออย่ากล่าวอย่างนั้นเลย, อานนท์ !
ข้อนี้เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทั้งสิ้นทีเดียว คือความมีมิตรดี
ความมีสหายดี ความมีเพื่อนผู้แวดล้อมดี

อานนท์! พรหมจรรย์ทั้งสิ้นนั้น เป็นสิ่งที่
ภิกษุผู้มีมิตรดีพึงหวังได้.

เมื่อเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนผู้แวดล้อมดี
เช่นนั้นจักทำอริยมรรคมีองค์แปดให้เจริญได้
จักกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคมีองค์แปดได้
ดังนี้.

กัลยาณมิตรของพระองค์เอง

อานนท์! ภิกษุผู้ชื่อว่า มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ย่อมเจริญทำให้มากซึ่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์แปด โดยอาการอย่างไรเล่า?

อานนท์! ภิกษุในศาสนานี้ ย่อมเจริญ ทำให้มากซึ่ง สัมมาทิฐิ, สัมมาสังกัปปะ, สัมมาวาจา, สัมมากัมมันตะ, สัมมาอาชีวะ, สัมมาวายามะ, สัมมาสติ, สัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ อันน้อมไปเพื่อการสลัดลง.

อานนท์! อย่างนี้แล ชื่อว่าภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เจริญทำให้มากซึ่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์แปด.

อานนท์! ชื่อนั้นเธอพึงทราบด้วยปริยาย อันนี้เถิด คือว่าพรหมจรรย์นี้ทั้งหมดนั้นเทียว ได้แก่ ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ดังนี้.

อานนท์! จริงที่เดียว, สัตว์ทั้งหลายผู้มีความเกิดเป็นธรรมดา ได้อาศัยกัลยาณมิตรของเราแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากการเกิด.... ผู้มีความแก่ชรา, ความเจ็บป่วย, ความตาย, ความโศก, ความคร่ำครวญ, ความทุกข์กาย, ความทุกข์ใจ และความคับแค้นใจเป็นธรรมดา.... ครั้นได้อาศัยกัลยาณมิตรของเราแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากความแก่ชรา, ความเจ็บป่วย, ความตาย, ความโศก, ความคร่ำครวญ, ความทุกข์กาย, ความทุกข์ใจ และความคับแค้นใจ.

อานนท์! ชื่อนั้นเธอพึงทราบด้วยปริยายอันนี้เถิด คือว่าพรหมจรรย์นี้ทั้งหมดนั้นเทียว ได้แก่ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ดังนี้.

ขยายความแห่งอริยมรรคมีองค์แปด

ภิกษุ ท. ! ก้อริยสังคิอหนทางเป็นเครื่องให้ถึง
ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์นั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

คิอหนทางอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐ นี้เอง,

องค์แปดคือ :-

ความเห็นชอบ,	ความดำริชอบ,
การพูดจาชอบ,	การงานชอบ,
การเลี้ยงชีพชอบ,	ความเพียรชอบ,
ความระลึกชอบ,	ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท. ! ความเห็นชอบเป็นอย่างไร ?

ภิกษุ ท. ! ความรู้ในทุกข์, ความรู้ในเหตุให้
เกิดทุกข์, ความรู้ในความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, ความรู้ใน
หนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ อันใด,
นี้เราเรียกว่า สัมมาทิลิ.

ภิกษุ ท. ! ความดำริชอบเป็นอย่างไร ?

ภิกษุ ท. ! ความดำริในการออก (จากกาม), ความดำริในการไม่พยายาบท, ความดำริในการไม่เบียดเบียน, นี้เราเรียกว่า สัมมาสังกัปปะ.

ภิกษุ ท. ! การพูดชอบเป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท. ! การเว้นจากการพูดเท็จ, การเว้นจากการพูดยู่ให้แตกกัน, การเว้นจากการพูดหยาบ, การเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ, นี้เราเรียกว่า สัมมาวาจา.

ภิกษุ ท. ! การงานชอบเป็นอย่างไร ?

ภิกษุ ท. ! การเว้นจากการฆ่าสัตว์, การเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้, การเว้นจากการประพฤตินอกในกามทั้งหลาย, เราเรียกว่า สัมมากัมมันตะ.

ภิกษุ ท. ! การเลี้ยงชีพชอบเป็นอย่างไร ?

ภิกษุ ท. ! อริยสาวกในศาสนานี้ ละมิจฉาชีพเสีย
สำเร็จความเป็นอยู่ด้วยสัมมาชีพ, นี้เราเรียกว่าสัมมาอาชีพะ.

ภิกษุ ท. ! ความเพียรชอบเป็นอย่างไร ?

ภิกษุ ท. ! ภิกษุในศาสนานี้ ย่อมปลุกความพอใจ
ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมระครองจิต
ย่อมตั้งจิตไว้เพื่อความไม่บังเกิดขึ้น แห่งอกุศลธรรม
ทั้งหลายอันลามก ที่ยังไม่ได้บังเกิด; ย่อมปลุกความพอใจ
ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมระครองจิต
ย่อมตั้งจิตไว้เพื่อการละเสียซึ่งอกุศลธรรมทั้งหลายอันลามก
ที่บังเกิดขึ้นแล้ว; ย่อมปลุกความพอใจ ย่อมพยายาม
ย่อมปรารภความเพียร ย่อมระครองจิต ย่อมตั้งจิตไว้เพื่อ
การบังเกิดขึ้นแห่งอกุศลธรรมทั้งหลายที่ยังไม่ได้บังเกิด;
ย่อมปลุกความพอใจ ย่อมพยายามย่อมปรารภความเพียร
ย่อมระครองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อความยั่งยืน ความไม่
เลอะเลือน ความงอกงามยิ่งขึ้น ความไพบุลย์ ความเจริญ

ความเต็มรอบแห่งกุศลธรรมทั้งหลายที่บังเกิดขึ้นแล้ว.
นี่เราเรียกว่า สัมมาวาขามะ.

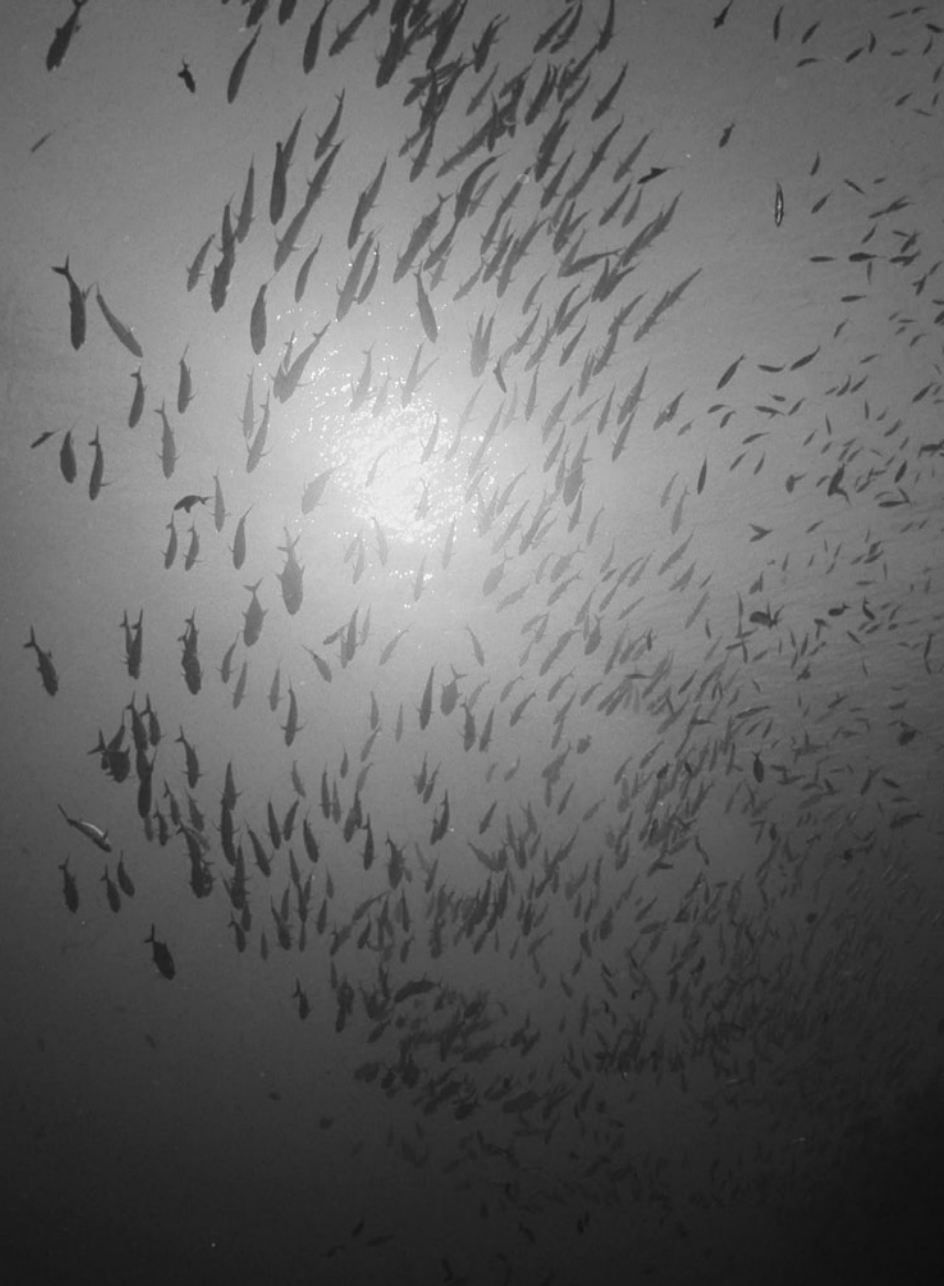
ภิกษุ ท. ! ความระลึกชอบเป็นอย่างไร ?

ภิกษุ ท. ! ภิกษุในศาสนานี้ เป็นผู้มีปกติ
พิจารณาเห็นภายในกายอยู่, มีความเพียรเป็นเครื่องเผากิเลส
มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความ
ไม่พอใจในโลกออกเสียได้; เป็นผู้ปกติพิจารณาเห็นเวทนา
ในเวทนาทั้งหลายอยู่, มีความเพียรเป็นเครื่องเผากิเลส
มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความ
ไม่พอใจในโลกออกเสียได้; เป็นผู้มีปกติพิจารณา
เห็นจิตในจิตอยู่, มีความเพียรเป็นเครื่องเผากิเลส
มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความ
ไม่พอใจในโลกออกเสียได้; เป็นผู้มีปกติพิจารณาเห็นธรรม
ในธรรมทั้งหลายอยู่, มีความเพียรเป็นเครื่องเผากิเลส
มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความ
ไม่พอใจในโลกออกเสียได้. นี่เราเรียกว่า สัมมาสติ.

ภิกษุ ท. ! ความตั้งใจมันชอบเป็นอย่างไร ?

ภิกษุ ท. ! ภิกษุในศาสนานี้ เพราะสังคจากาม
ทั้งหลาย เพราะสังคจากอกุศลธรรมทั้งหลาย ย่อมเข้าถึง
ฌานที่หนึ่ง อันมีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุข อันเกิดแต่วิเวก
แล้วแลอยู่; เพราะวิตกวิจารณ์รำงับลง, เธอเข้าถึง ฌานที่สอง
อันเป็นเครื่องผ่อนคลายแห่งใจในภายใน ให้สมาธิเป็นธรรม
อันเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุข อันเกิดแต่
สมาธิ แล้วแลอยู่; เพราะปีติจางหายไป, เธอเป็นผู้เพ่งเฉยอยู่ได้
มีสติ มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อมและได้เสวยสุขด้วยนามกาย
ย่อมเข้าถึงฌานที่สาม อันเป็นฌานที่พระอริยเจ้าทั้งหลาย
กล่าวสรรเสริญผู้ได้บรรลุว่า “เป็นผู้เฉยอยู่ได้ มีสติ มีความ
รู้สึกตัว ทั่วพร้อม” แล้วแลอยู่; เพราะละสุขและทุกข์เสียได้
และเพราะความดับหายไปแห่งโสมนัสและโทมนัสในกาลก่อน,
เธอย่อมเข้าถึงฌานที่สี่ อันไม่ทุกข์และไม่สุข มีแต่สติอัน
บริสุทธิ์ เพราะอุเบกขาแล้วแลอยู่; นี้เราเรียกว่า สัมมาสมาธิ.

ภิกษุ ท. ! นี้เราเรียกว่า อริยสังคคือหนทางเป็น
เครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์

สุภัททะ !

ในธรรมวินัยใด **ที่ไม่มีอริยมรรคมีองค์แปด**
สมณะที่หนึ่ง (พระโสดาบัน) ก็หา**ไม่ได้**ในธรรมวินัยนั้น;
แม้สมณะที่สอง (พระสกทาคามี) ก็หา**ไม่ได้**;
แม้สมณะที่สาม (พระอนาคามี) ก็หา**ไม่ได้**;
แม้สมณะที่สี่ (พระอรหันต์) ก็หา**ไม่ได้**ในธรรมวินัยนั้น.

สุภัททะ !

ในธรรมวินัยนี้แล **ที่มีอริยมรรคมีองค์แปด**
สมณะที่หนึ่ง (พระโสดาบัน) ก็หา**ได้**ในธรรมวินัยนี้;
แม้สมณะที่สอง (พระสกทาคามี) ก็หา**ได้**;
แม้สมณะที่สาม (พระอนาคามี) ก็หา**ได้**;
แม้สมณะที่สี่ (พระอรหันต์) ก็หา**ได้**ในธรรมวินัยนี้.

สุภัททะ ! ถ้าภิกษุทั้งหลายเหล่านี้จะพึงอยู่โดย
ชอบไซ้ โลกก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์ทั้งหลาย แล.

ความเหมือนและความแตกต่างระหว่าง

สัมมาสัมพุทธะกับปัญญาวิมุตต์

ภิกษุ ท. ! ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ หลุดพ้นแล้วจากรูป เพราะความเบื่อหน่าย ความคลายกำหนัด ความดับ และความไม่ยึดมั่น จึงได้นามว่า “สัมมาสัมพุทธะ”.

ภิกษุ ท. ! แม้ภิกษุผู้ปัญญาวิมุตต์ ก็หลุดพ้นแล้วจากรูป เพราะความเบื่อหน่าย ความคลายกำหนัด ความดับ และความไม่ยึดมั่น จึงได้นามว่า “ปัญญาวิมุตต์” (ในกรณีแห่ง เวทนา สัญญา สังขาร และ วิญญาณ ก็ได้ครัสไว้ มีข้อความแสดงหลักเกณฑ์อย่างเดียวกันกับในกรณีแห่งรูปที่กล่าวแล้ว)

ภิกษุ ท. ! เมื่อเป็นผู้หลุดพ้นจากรูปเป็นต้นด้วยกันทั้งสองพวกแล้ว, อะไรเป็นความผิดแผกแตกต่างกัน อะไรเป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน อะไรเป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน ระหว่างตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ กับ ภิกษุผู้ปัญญาวิมุตต์ ?

ภิกษุ ท. ! ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ
ได้ทำมรรคที่ยังไม่เกิด ให้เกิดขึ้น, ได้ทำมรรคที่ยังไม่มี
ใครรู้ ให้มีใครรู้, ได้ทำมรรคที่ยังไม่มีใครกล่าว ให้เป็น
มรรคที่กล่าวกันแล้ว, ตถาคตเป็นมัลลัญญ (รู้มรรค), เป็น
มัลลควิฑู (รู้แจ้งมรรค), เป็นมัลลโกวิท (ฉลาดในมรรค);

ภิกษุ ท. ! ส่วนสาวกทั้งหลายในกาลนี้ เป็น
มัลลคานูกา (ผู้เดินตามมรรค) เป็นผู้ตามมาในภายหลัง.

ภิกษุ ท. ! นี้แล เป็นความคิดแยกแตกต่างกัน
เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้
แตกต่างกัน ระหว่างตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ กับ
ภิกษุผู้ปัญญาวิมุตต์.

ไม่ได้ทรงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อให้เขานับถือ

ภิกษุ ท. ! พรหมจรรย์นี้เราประพฤติ มิใช่เพื่อ
หลอกลวงคนให้ นับถือ มิใช่เพื่อเรียกคนมาเป็นบริวาร
มิใช่เพื่ออานิสงส์เป็นลาภสักการะ และเสียงสรรเสริญ
มิใช่เพื่ออานิสงส์จะได้เป็นเจ้าลัทธิ หรือเพื่อค้ำลัทธิ
อื่นใดให้ล้มลงไป และมิใช่เพื่อให้มหาชนเข้าใจว่า เราได้
เป็นผู้วิเศษอย่างนั้นอย่างนี้ ก็หาไม่ได้.

ภิกษุ ท. ! ที่แท้ พรหมจรรย์นี้ เราประพฤติ
เพื่อส่ำรวม เพื่อละ เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับสนิท
ซึ่งทุกข์ แล.

ทรงสอนเฉพาะแต่เรื่องทุกข์ กับความดับสนิทของทุกข์

ภิกษุ ท. ! ทั้งที่เรามีถ้อยคำอย่างนี้ มีการกล่าวอย่างนี้ สมณะและพราหมณ์บางพวก ยังกล่าวคู่เราด้วยคำเท็จ เปล่า ๆ ปลื้ ๆ ไม่มีจริงให้เป็นจริงว่า

“พระสมณ โคดมเป็นคนจูงคนให้เดินผิดทางไปสู่ความฉิบหาย ย่อมบัญญัติลัทธิตุความสูญเปล่า ความวินาศ ความไม่มีของสัตว์ คน ตัวตน เราเขา ขึ้นสั่งสอน” ดังนี้.

ภิกษุ ท. ! สมณะและพราหมณ์บางพวกเหล่านั้น กล่าวคู่เราด้วยคำเท็จ เปล่า ๆ ปลื้ ๆ ไม่มีจริงให้เป็นจริง โดยประการที่เราไม่ได้กล่าว หรือจะกล่าวอย่างนั้นก็หาไม่ได้.

ภิกษุ ท. ! ในกาลก่อนก็ตาม ในกาลบัดนี้ ก็ตาม เราบัญญัติสอนแต่เรื่องความทุกข์ และความดับสนิท ไม่มีเหลือของความทุกข์ เท่านั้น.

ภิกษุ ท. ! ในการกล่าวแต่เรื่องความทุกข์ และความคับสนิธิไม่มีเหลือของความทุกข์เช่นนี้ แม้จะมีใครมาคำว่า ถากถาง กระทบกระเทียบ เสียคดี, ตถาคตก็ไม่มีความขุ่นแค้น โกรธเคือง เดือดร้อนใจ เพราะเหตุนั้น แต่ประการใด.

ภิกษุ ท. ! ในเรื่องเดียวกันนั่นเอง แม้จะมีใครมาสักการะ เคารพ สรรเสริญ บูชา, ตถาคตก็ไม่มีความรู้สึกเพลิดเพลิน ชื่นชม หรือเคลิ้มใจไปตาม.

ถ้ามีใครมาสักการะ เคารพ สรรเสริญ บูชา, ตถาคตย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า ก่อนหน้านี้เรามีความรู้สึกตัวทั่วถึงอย่างไร บัดนี้เราก็ต้องทำความรู้สึกตัวทั่วถึงอย่างนั้น ดังนี้.

คำของพระองค์ ตรงเป็นอันเดียวกันหมด

ภิกษุ ท. ! นับตั้งแต่ราตรี ที่ตถาคตได้ตรัสรู้
อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ จนกระทั่งถึงราตรี ที่ตถาคต
ปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ,

ตลอดเวลาระหว่างนั้น ตถาคตได้กล่าวสอน
พร้าสอน แสดงออกซึ่งถ้อยคำใด; ถ้อยคำเหล่านั้นทั้งหมด
ย่อมเข้ากันได้โดยประการเดียวทั้งสิ้น ไม่แย้งกันเป็น
ประการอื่นเลย.

ภิกษุ ท. !

(อนึ่ง) ตถาคตกล่าวอย่างไร ทำอย่างนั้น,
ทำอย่างไร กล่าวอย่างนั้น.

หลักที่ทรงใช้ในการตรัส

(๖ อย่าง)

ราชกุมาร !

(๑) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และไม่เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อมไม่กล่าววาจานั้น.

(๒) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันจริง อันแท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และไม่เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อมไม่กล่าววาจานั้น.

(๓) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันจริง อันแท้ อันประกอบด้วยประโยชน์ แต่ไม่เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อมเลือกให้เหมาะสมเพื่อกล่าววาจานั้น.

(๔) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อมไม่กล่าววาจานั้น.

(๕) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันจริง อันแท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แม้เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อมไม่กล่าววาจานั้น.

(๖) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันจริง อันแท้ อันประกอบด้วยประโยชน์ และเป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อมเป็นผู้รู้จักกาละที่เหมาะสมเพื่อกล่าววาจานั้น.

ข้อนี้เพราะเหตุใดเล่า ?

ราชกุมาร !

เพราะตถาคตมีความเอ็นดูในสัตว์ทั้งหลาย.

สิ่งที่ตรัสรู้แต่ไม่ทรงนำมาสอน มีมากกว่าที่ทรงนำมาสอนมากนัก

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงกำไ้ไม้สีสปา ที่ร่วงอยู่ตามพื้นดิน
ขึ้นมาน้อยหนึ่ง แล้วตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า :

ภิกษุ ท. ! เธอทั้งหลายเข้าใจอย่างไร, ไ้ไม้
สีสปาที่เรากำขึ้นน้อยหนึ่งนี้มาก หรือว่าไ้ไม้สีสปา ที่ยัง
อยู่บนดินเหล่านั้นมีมาก ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ไ้ไม้ที่พระผู้มีพระภาคทรงกำขึ้น
น้อยหนึ่งนั้นเป็นของน้อย ส่วนไ้ไม้ที่ยังอยู่บนดินสีสปาเหล่านั้น
ย่อมมีมาก”

ภิกษุ ท. ! ฉันทก็ฉันทนั้น ธรรมะส่วนที่เรารู้อยู่
ด้วยปัญญาอันยิ่ง แล้วไม่กล่าวสอนนั้น มีมากกว่าส่วนที่
นำมาสอน. ภิกษุ ท. ! เหตุไรเล่า เราจึงไม่กล่าวสอน
ธรรมะส่วนนั้น ๆ ?

ภิกษุ ท. ! เพราะเหตุว่า ธรรมะส่วนนั้น ๆ ไม่
ประกอบอยู่ด้วยประโยชน์ ไม่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์,
ไม่เป็นไปเพื่อความหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อความคลาย

กำหนด ไม่เป็นไปเพื่อความดับ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบ
ไม่เป็นไปเพื่อความรู้อยิ่ง ไม่เป็นเพื่อความรู้อพร้อม ไม่เป็นไป
เพื่อนิพพาน, ฉะนั้น เราจึงไม่กล่าวสอน.

ภิกษุ ท.! ธรรมะอะไรเล่า เป็นธรรมะที่เรา
กล่าวสอน? ภิกษุ ท.! ธรรมะที่เรากล่าวสอน คือข้อที่ว่า
ความทุกข์เป็นอย่างนี้ ๆ . เหตุเป็นที่เกิดของความทุกข์เป็น
อย่างนี้ ๆ, ความดับสนิทของความทุกข์เป็นอย่างนี้ ๆ.
ข้อปฏิบัติเพื่อถึงความดับสนิทของความทุกข์เป็นอย่างนี้ ๆ.

ภิกษุ ท.! เพราะเหตุไรเล่า ธรรมะส่วนนี้เราจึง
นำมากล่าวสอน ?

ภิกษุ ท.! เพราะว่าธรรมะส่วนนี้ ประกอบอยู่ด้วย
ประโยชน์ เป็นเงื่อนไขแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อ
ความหน่าย เป็นไปเพื่อความคลายกำหนด เป็นไปเพื่อ
ความดับ เป็นไปเพื่อความสงบ เป็นไปเพื่อความรู้อยิ่ง
เป็นไปเพื่อความรู้อพร้อม เป็นไปเพื่อนิพพาน, เพราะเหตุ
นั้นแล เราจึงนำมากล่าวสอน.

ถ้ามัวรอให้รู้เรื่องที่ไม่จำเป็นเสียก่อน ก็ตายเปล่า

มาลุงก์ยบุตร ! เปรียบเหมือนบุรุษผู้หนึ่ง ถูกลูกสร
อันกำซาบด้วยยาพิษอย่างแรงกล้า, มิตรอมาศย์ ญาติ
สายโลหิต จัดการเรียกแพทย์ผ่าตัดผู้ชำนาญ. บุรุษอย่าง
นั้นกล่าวอย่างนี้ว่า ถ้าเรายังไม่รู้จักตัวบุรุษผู้ซึ่งเราว่าเป็น
กษัตริย์ พราหมณ์ เวสส์ ศูทร ชื่อไร โคตรไหน ฯลฯ, ธนุที่
ใช้ยงนั้นเป็นชนิดหน้าไม้หรือเกาทัณฑ์ ฯลฯ เสียก่อนแล้ว,
เรายังไม่ต้องการจะถอนลูกสรอยู่เพียงนั้น. มาลุงก์ยบุตร !
เขาไม่อาจรู้ข้อความที่เขาอยากรู้นี้ได้เลย ต้องตายเป็นแท้ !
อุปมานี้ฉันใด; อุปไมยก็ฉันนั้นเหมือนกัน,
บุคคลผู้หนึ่งกล่าวว่า เราจักยังไม่ประพฤติพหุมจรรัย
ในสำนักของพระผู้มีพระภาคเจ้า จนกว่าพระองค์จัก
แก้ปัญหาคทัญญุติบประการแก่เราเสียก่อน, และตถาคตก็
ไม่พยากรณ์ปัญหานั้นแก่เขา เขาก็ตายเปล่า โดยแท้.

มาลูกก็บุตร ! ท่านจงรู้ซึ่งสิ่งที่เราไม่พยากรณ์
ไว้โดยความเป็นสิ่งที่เราไม่พยากรณ์, รู้ซึ่งสิ่งที่เรา
พยากรณ์ไว้ โดยความเป็นสิ่งที่เราพยากรณ์.

อะไรเล่าที่เราไม่พยากรณ์ ?

คือความเห็นสิบประการว่า โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง
โลกมีที่สิ้นสุด โลกไม่มีที่สิ้นสุด ฯลฯ (เป็นต้น), เป็น
สิ่งที่เราไม่พยากรณ์.

มาลูกก็บุตร ! อะไรเล่าที่เราพยากรณ์ ?

คือสัจจะว่า “นี่เป็นทุกข์, นี่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์,
นี่เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์, และนี่เป็นทางดำเนินให้ถึง
ความดับไม่เหลือของทุกข์” ดังนี้ : นี่เป็นสิ่งที่เราพยากรณ์.

เหตุใดเราจึงพยากรณ์เล่า ?

เพราะสิ่ง ๆ นี้ ย่อมประกอบอยู่ด้วยประโยชน์
เป็นเงื่อนไขของพรหมจรรย์ เป็นไปพร้อมเพื่อความ
หน่ายทุกข์ ความคลายกำหนัด ความดับ ความรำดับ
ความรู้ยิ่งความรู้พร้อม และนิพพาน.

คำสอนที่ทรงสั่งสอนบ่อยมาก

“พระโคตมผู้เจริญ ! ทรงนำสาวกทั้งหลายไปอย่างไร ?
อนึ่ง อนุศาสนีของพระโคตมผู้เจริญ ย่อมเป็นไปในสาวกทั้งหลาย
ส่วนมาก มีส่วนแห่งการจำแนกอย่างไร ?”

อัคริเวสสนะ ! เราขอมนำสาวกทั้งหลายไปอย่างนี้,
อนึ่ง อนุศาสนีของเรา ย่อมเป็นไปในสาวกทั้งหลาย ส่วนมาก
มีส่วนแห่งการจำแนกอย่างนี้ว่า :

“ภิกษุ ท. !

รูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง
สังขารไม่เที่ยง วิญญาณไม่เที่ยง.

ภิกษุ ท. !

รูปไม่ใช่ตัวตน เวทนาไม่ใช่ตัวตน
สัญญาไม่ใช่ตัวตน สังขารไม่ใช่ตัวตน
วิญญาณไม่ใช่ตัวตน.

สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง;
ธรรมทั้งหลายทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน” ดังนี้.

๔๔ พุทธวจน ฉบับ ๑

อัคคีเวสสนะ ! เราข่อมนำสาวกทั้งหลายไปอย่างนี้,
อนึ่ง อนุศาสนีของเรา ข่อมเป็นไปในสาวกทั้งหลาย ส่วนมาก
มีส่วนแห่งการจำแนกอย่างนี้, ดังนี้.

ม. ม. ๑๒/๔๒๖/๓๕๖.

ลำดับการหลุดพ้น เมื่อเห็นไตรลักษณ์

ภิกษุ ท. ! รูปเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง, สิ่งใดไม่เที่ยง
สิ่งนั้นเป็นทุกข์, สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา,
สิ่งใดเป็นอนัตตา สิ่งนั้นนั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่ใช่ เป็นเรา
นั่น ไม่ใช่ตัวตนของเรา : เธอทั้งหลายพึงเห็นข้อนั้นด้วย
ปัญญาโดยชอบ ตรงตามที่เป็นจริงอย่างนี้ ด้วยประการดังนี้.
(ในกรณีแห่ง เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาน ก็ตรัสอย่าง
เดียวกันกับในกรณีแห่งรูป ทุกประการ).

ภิกษุ ท. !

เมื่อบุคคลเห็นข้อนั้นด้วยปัญญาโดยชอบตรงตามที่เป็นจริงอย่างนี้, ปุพฺพพันตานุทิวฺจฺจิทฺติ^๑ ทั้งหลาย ย่อมไม่มี;

เมื่อปุพฺพพันตานุทิวฺจฺจิทฺติ^๑ ไม่มี, อปรินตานุทิวฺจฺจิทฺติ^๒ ทั้งหลาย
ย่อมไม่มี;

เมื่ออปรินตานุทิวฺจฺจิทฺติ^๒ ไม่มี, ความยึดมั่นดูบลกฺลาอย่าง
แรงกล้าย่อมไม่มี;

เมื่อความยึดมั่นลบล้างอย่างแรงกล้าไม่มี, จิตย่อม
จากกลายกำหนดในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร
ในวิญญาณ; ย่อมหลุดพ้นจากอัสวะทั้งหลาย เพราะไม่มี
ความยึดมั่นถือมั่น.

เพราะจิตหลุดพ้นแล้ว   จิตจึงดำรงอยู่;
เพราะเป็นจิตที่ดำรงอยู่   จิตจึงยินดี ราเริงด้วยดี;
เพราะเป็นจิตที่ยินดีราเริงด้วยดี จิตจึงไม่หวาดสะอุ้ง;
เมื่อไม่หวาดสะอุ้ง
ย่อมปรินิพพานเฉพาะตน นั้นเทียว.

เขื่อนั้นย่อมรู้ชัดว่า
“ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว,
กิจที่ควรทำ ได้ทำสำเร็จแล้ว,
กิจอื่นที่จะต้องทำ เพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มีอีก” ดังนี้.

ขนฺธ. ส. ๑๗/๕๗/๕๓.

-
๑. ความเห็นที่ปรารถกันขึ้นในเบื้องต้นหรือความเห็นที่เป็นไปในส่วนของอดีต
  ๒. ความเห็นที่ปรารถกันขึ้นในเบื้องปลาย หรือความเห็นที่เป็นไปในส่วนของอนาคต

ผู้ไม่เข้าไปหา ย่อมหลุดพ้น

ภิกษุ ท. ! ผู้เข้าไปหา เป็นผู้ไม่หลุดพ้น;
ผู้ไม่เข้าไปหา เป็นผู้หลุดพ้น.

ภิกษุ ท. ! วิญญาณซึ่งเข้าถึงอรูปรตั้งอยู่ ก็ตั้ง
อยู่ได้, เป็นวิญญาณที่มีรูปเป็นอารมณ์ มีรูปเป็นที่ตั้งอาศัย
มีนันทิเป็นที่เข้าไปส่องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม
ไพบุลย์ได้;

ภิกษุ ท. ! วิญญาณซึ่งเข้าถึงเอาเวหนาดังอยู่
ก็ตั้งอยู่ได้, เป็นวิญญาณที่มีเวทนาเป็นอารมณ์ มีเวทนา
เป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปส่องเสพ ก็ถึงความเจริญ
งอกงาม ไพบุลย์ได้;

ภิกษุ ท. ! วิญญาณซึ่งเข้าถึงเอาสัญญาตั้งอยู่
ก็ตั้งอยู่ได้, เป็นวิญญาณที่มีสัญญาเป็นอารมณ์ มี

สัญญาเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปส่องเสพ ก็ถึง
ความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้;

ภิกษุ ท. ! วิญญาณซึ่งเข้าถือเอาสังขารตั้งอยู่
ก็ตั้งอยู่ได้, เป็นวิญญาณที่มีสังขารเป็นอารมณ์ มีสังขาร
เป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปส่องเสพ ก็ถึง ความเจริญ
งอกงาม ไพบูลย์ได้.

ภิกษุ ท. ! ผู้ใดจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า “เราจัก
บัญญัติ ซึ่งการมา การไป การจุติ การอุปบัติ ความเจริญ
ความงอกงาม และความไพบูลย์ของวิญญาณ โดยเว้นจากรูป
เว้นจากเวทนา เว้นจากสัญญา และเว้นจากสังขาร” ดังนี้ นั่น,
นี่ไม่ใช่ฐานะที่จักมีได้เลย.

ภิกษุ ท. ! ถ้าระคะในรูปธาตุ ในเวทนาธาตุ
ในสัญญาธาตุ ในสังขารธาตุ ในวิญญาณธาตุ เป็นสิ่งที่
ภิกษุละได้แล้ว;

เพราะละระคะได้
อารมณ์สำหรับวิญญานก็ขาดลง
ที่ตั้งของวิญญานก็ไม่มี,
วิญญานอันไม่มีที่ตั้งนั้นก็ไม่งอกงาม
หลุดพ้นไปเพราะไม่ถูกปรุงแต่ง,
เพราะหลุดพ้นไปก็ตั้งมั่น,
เพราะตั้งมั่นก็ยินดีในตนเอง,
เพราะยินดีในตนเองก็ไม่หวั่นไหว,
เมื่อไม่หวั่นไหว ก็ปรินิพพานเฉพาะตน.

ย่อมรู้ชัดว่า

“ชาตินี้สิ้นแล้ว พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว,
กิจที่ควรทำ ได้ทำสำเร็จแล้ว,
กิจอื่นที่จะต้องทำเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มีอีก” ดังนี้.

มนุษย์เป็นอันมาก ได้ยึดถือเอาที่พึ่งผิด ๆ

มนุษย์ทั้งหลายเป็นอันมาก ถูกความกลัวคุกคาม
เอาแล้ว ย่อมถือเอาภูเขาบ้าง ป่าไม้ที่ศักดิ์สิทธิ์บ้าง
สวนศักดิ์สิทธิ์บ้าง รุกขเจดีย์บ้าง ว่าเป็นที่พึ่งของตน ๆ :

นั่นไม่ใช่ที่พึ่งอันทำความเกษมให้ได้เลย, นั่น
ไม่ใช่ที่พึ่งอันสูงสุด; ผู้ใดถือเอาสิ่งนั้น ๆ เป็นที่พึ่งแล้ว
ย่อมไม่หลุดพ้นไปจากทุกข์ทั้งปวงได้

ส่วนผู้ใดที่ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
เป็นที่พึ่งแล้ว เห็นอริยสัจทั้งสี่ด้วยปัญญาอันถูกต้อง คือ
เห็นทุกข์, เห็นเหตุเป็นเครื่องให้เกิดขึ้นของทุกข์, เห็น
ความก้าวล่วงเสียได้ซึ่งทุกข์, และเห็นมรรคประกอบด้วย
องค์แปดอันประเสริฐ ซึ่งเป็นเครื่องให้ถึงความเข้าไปสงบ
รำงับแห่งทุกข์ :

นั่นแหละคือที่พึ่งอันเกษม, นั่นคือที่พึ่งอันสูงสุด,
ผู้ใดถือเอาที่พื่อนั้นแล้ว

ย่อมหลุดพ้นไปจากทุกข์ทั้งปวง ได้แท้.

จงเจริญสมาธิ จักรู้ร้อยสัจตามเป็นจริง

ภิกษุ ท. ! พวกเธอทั้งหลาย จงเจริญสมาธิเถิด.

ภิกษุ ท. ! ภิกษุผู้มีจิตเป็นสมาธิแล้ว ย่อมรู้ได้ตามเป็นจริง. รู้ได้ตามเป็นจริงซึ่งอะไรเล่า ?

รู้ได้ตามเป็นจริง ซึ่งความจริงอันประเสริฐว่า “นี่เป็นทุกข์, นี่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์, นี่เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์, และนี่เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์” ดังนี้.

ภิกษุ ท. ! พวกเธอทั้งหลาย จงเจริญสมาธิเถิด.

ภิกษุ ท. ! ภิกษุผู้มีจิตเป็นสมาธิแล้ว ย่อมรู้ได้ตามเป็นจริง.

ภิกษุ ท. ! เพราะเหตุฉะนั้นในกรณีนี้ พวกเธอพึงทำความเพียรเพื่อให้รู้ตามเป็นจริงว่า “นี่เป็นทุกข์, นี่เป็นเหตุให้เกิดของทุกข์, นี่เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์, นี่เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์;” ดังนี้เถิด.

ทรงมีหลักเกณฑ์การฝึกตามลำดับ

(อย่างย่อ)

พราหมณ์! ในธรรมวินัยนี้ เราสามารถบัญญัติกฎเกณฑ์แห่งการศึกษาตามลำดับ การกระทำตามลำดับ และการปฏิบัติตามลำดับได้เหมือนกัน.

พราหมณ์! เปรียบเหมือนผู้ชำนาญการฝึกม้า ได้ม้าชนิดที่อาจฝึกได้มาแล้ว ในขั้นแรกย่อมฝึกให้รู้จักการรับสวมบังเหียนก่อน แล้วจึงค่อยฝึกอย่างอื่นๆ ให้ยิ่งขึ้นไป นั่นคือ;

พราหมณ์เอ๋ย! ตถาคตครั้งได้บุรุษที่พอฝึกได้มาแล้ว ในขั้นแรกย่อมแนะนำอย่างนี้ก่อนว่า

“มาเถิดภิกษุ! ท่านจงเป็นผู้มีศีล ดำรวมด้วยดี ในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและโคจร มีปกติเห็นเป็นภัยแม้ในโทษที่เล็กน้อย จงสมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายเถิด” ดังนี้.

พราหมณ์! ในกาลใด ภิกษุนั้น เป็นผู้มึสติล (เช่นที่กล่าวนั้น) ดีแล้ว ตถาคตย่อมแนะนำให้อีกขึ้นไปอีกว่า

“มาเถิดภิกษุ! ท่านจงเป็นผู้สำรวมในอินทรียทั้งหลาย : ได้เห็นรูปด้วยตาแล้ว จักไม่ถือเอาโดยนิमित (คือรวบถือทั้งหมด ว่างามหรือไม่งามแล้วแต่กรณี) จักไม่ถือเอาโดยอนุพยัญชนะ (คือแยกถือเอาแต่บางส่วน ว่าส่วนใดงามหรือไม่งามแล้วแต่กรณี), บาปอกุศล กล่าวคืออกุศลและโทมนัส มักไหลไปตามอารมณ์ เพราะการไม่สำรวม จักขุอินทรียใดเป็นเหตุ เราจักสำรวมอินทรียนั้นไว้ เป็นผู้รักษาสำรวมจักขุอินทรีย” ดังนี้.

(ในกรณี โสคินทรียคือหู ฆานินทรียคือจมูก ชิวหาอินทรียคือลิ้น กายินทรียคือกาย และมโนทรียคือใจ ก็มีข้อความนัยเดียวกัน)

พราหมณ์! ในกาลใด ภิกษุนั้น เป็นผู้สำรวมอินทรีย (เช่นที่กล่าวนั้น) ดีแล้ว ตถาคตย่อมแนะนำให้อีกขึ้นไปอีกว่า

“มาเถิดภิกษุ! ท่านจงเป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะ อยู่เสมอ จงพิจารณาโดยแยบคายแล้วจึงฉัน ไม่นั่นเพื่อเล่น

เพื่อมัวเมา เพื่อประดับตกแต่ง, แต่ฉันเพียงเพื่อให้กายนี้
ตั้งอยู่ได้ เพื่อให้ชีวิตเป็นไป เพื่อป้องกันความลำบาก
เพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์, โดยคิดว่า เราจักกำจัดเวทนาเก่า
(คือหิว) เสียแล้วไม่ทำเวทนาใหม่ (คืออิมจนธิดอัค) ให้เกิดขึ้น,
ความที่อายุดำเนินไปได้ ความไม่มีโทษเพราะอาหาร และ
ความอยู่ผาสุกสำราญจักมีแก่เรา” ดังนี้.

พราหมณ์ ! ในกาลใด ภิกษุ นั้น เป็นผู้รู้ประมาณ
ในโภชนะ (เช่นที่กล่าวนั้น) ดีแล้ว ตถาคตย่อมแนะนำให้
ยิ่งขึ้นไปอีกว่า

“มาเถิดภิกษุ ! ท่านจงประกอบความเพียรใน
ธรรมเป็นเครื่องตื่น (ไม่หลับ ไม่ง่วง ไม่มีินชา). จงชำระจิตใจ
ให้หมดจดสิ้นเชิงจากอวารณิยธรรมทั้งหลาย ด้วยการเดิน
การนั่ง ตลอดวันยันค่ำ ไปจนถึงยามแรก แห่งราตรี.
ครั้นยามกลางแห่งราตรี สำเร็จการนอนอย่างราชสีห์ (คือ
ตะแคงขวา เท้าเหลืองเท้า) มีสติสัมปชัญญะในการลุกขึ้น.
ครั้นถึงยามท้ายแห่งราตรี ลุกขึ้นแล้ว ชำระจิตใจให้หมดจด
จากอวารณิยธรรม ด้วยการเดิน การนั่ง อีกต่อไป” ดังนี้.

พราหมณ์! ในกาลใด ภิกษุนั้น เป็นผู้ประกอบ
ความเพียรในธรรมเป็นเครื่องตื่น (เช่นที่กล่าวนั้น) ดีแล้ว
ตถาคตย่อมแนะนำให้อีกขึ้นไปอีกว่า

“มาเถิดภิกษุ! ท่านจงเป็นผู้ประกอบพร้อมด้วย
สติสัมปชัญญะ รู้ตัวรอบคอบในการก้าวไปข้างหน้า
การถอยกลับไปข้างหลัง, การแลดู การเหลียวดู, การรู้
การเหยียด, การทรงสังฆาฏิ บาตร จีวร, การฉัน การดื่ม
การเคี้ยว การลิ้ม, การถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ, การไป การหยุด,
การนั่ง การนอน, การหลับ การตื่น, การพูด การนิ่ง” ดังนี้.

พราหมณ์! ในกาลใด ภิกษุนั้น เป็นผู้ประกอบ
ด้วยสติสัมปชัญญะ (เช่นที่กล่าวนั้น) ดีแล้ว ตถาคตย่อม
แนะนำให้อีกขึ้นไปอีกว่า

“มาเถิดภิกษุ! ท่านจงเสพเสนาสนะอันสงัด
คือป่าละเมาะ โคนต้นไม้ ภูเขา ซอกห้วย ท้องถ้ำ ป่าช้า
ป่าชุก ที่แจ้ง ลอมฟาง (อย่างใดอย่างหนึ่ง). ในกาลเป็น
ปัจฉิมกัณฑ์ กลับจากบิณฑบาตแล้วนั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรง
ดำรงสติเฉพาะหน้า,

ละ อภิชฌาในโลก มีจิตปราศจากอภิชฌา คอยชำระจิตจากอภิชฌา;

ละ พยาบาท มีจิตปราศจากพยาบาท เป็นผู้กรุณา มีจิตหวังความเกื้อกูลในสัตว์ทั้งหลาย คอยชำระจิตจากพยาบาท;

ละ ถีนมิตฺตชะ มุ่งอยู่แต่ความสว่างในใจ มีจิตปราศจาก ถีนมิตฺตชะ มีสติสัมปชัญญะรู้สีกตัว คอยชำระจิตจากถีนมิตฺตชะ;

ละ อุทฺธจฺจกุกฺกจะ ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบอยู่ภายใน คอยชำระจิตจากอุทฺธจฺจกุกฺกจะ;

ละ วิจิกิจฺจา ข้ามล่วงวิจิกิจจาเสียได้ 'ไม่ต้องกล่าวว่า 'นี่ อะไร นี่อย่างไร' ในกุศลธรรมทั้งหลาย (เพราะความสงบ) คอยชำระจิตจากวิจิกิจจา" ดังนี้.

ภิกษุ นั้น ครั้นละนิเวรณ์ห้าประการ อันเป็นเครื่องเศร้าหมองของจิต ทำปัญญาให้ถอยจากกำลังเหล่านี้ จึงบรรลุฌานที่หนึ่ง มีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุข อันเกิดแต่วิเวก แล้วแลอยู่; เพราะสงบวิตกวิจารณ์เสียได้ จึงบรรลุฌานที่สอง เป็นเครื่องฟ่องใสแห่งใจในภายใน เป็นที่เกิดสมาธิแห่งใจ ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิ แล้วแลอยู่;

เพราะความจางหายไปแห่งปีติ ย่อมอยู่อุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ
เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุฌานที่สาม อันเป็นฌานที่พระอริยเจ้า
กล่าวว่าผู้ได้ฌานนี้ “เป็นผู้อยู่อุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข” แล้ว
แลอยู่;

และเพราะละสุขและทุกข์เสียได้ เพราะความดับหายไปแห่งโสมนัส
และโทมนัสในกาลก่อน จึงได้บรรลุฌานที่สี่ อันไม่ทุกข์ไม่สุข
มีแต่ความที่มีสติเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ เพราะอุเบกขาแล้วแลอยู่.

พราหมณ์เอ๋ย !

ภิกษุเหล่าใดที่ยังเป็นเสาะ (คือยังต้องทำต่อไป) ยัง
ไม่บรรลุอรหัตตมรรค ยังปรารถนานิพพานอันเป็นที่
เกษมจากโยคะ ไม่มีอื่นยิ่งไปกว่าอยู่, คำสอนที่กล่าวมา
นี้แหละ เป็นคำสอนสำหรับภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น.

ส่วนภิกษุเหล่าใด เป็นอรหันต์สิ้นอาสวะแล้ว
จบพรหมจรรย์แล้ว, ธรรมทั้งหลาย (ในคำสอน) เหล่านี้
เป็นไปเพื่อความอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน และเพื่อสติ
สัมปชัญญะแก่ภิกษุทั้งหลายเหล่านี้ด้วย.

ทรงเป็นพี่เลี้ยงให้แก่สาวก ชั่วระยะจำเป็น

ภิกษุ ท. ! เปรียบเหมือนเด็กที่ยังอ่อน ยังได้แต่นอนหงาย เมื่อพี่เลี้ยงพลอ ได้คว้าขันไม้หรือกระบือinggกลืนเข้าไป พี่เลี้ยงเห็นแล้ว ก็จะพยายามหาวิธีเอาออกโดยเร็ว. เมื่อเอาออกไม่ได้โดยง่าย ก็ประคองศีรษะเด็กด้วยมือซ้าย งอนิ้วมือขวาล้วงลงไปเกี่ยวขึ้นมา แม้จะถึงโลหิตออกก็ต้องทำ.

ข้อนี้เพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่า แม่เด็กนั้นจะได้รับความเจ็บปวดก็จริง แต่พี่เลี้ยงที่หวังความปลอดภัยแก่เด็ก หวังจะช่วยเหลือเด็ก มีความเอ็นดูเด็ก ก็ต้องทำเช่นนั้น เพราะความเอ็นดูนั่นเอง. ครั้นเด็กเติบโตขึ้น มีความรู้เพียงสาพอควรแล้ว พี่เลี้ยงก็ปล่อยมือ ไม่จ้ำจี้จ้ำไชในเด็กนั้นเกินไป ด้วยคิดว่าบัดนี้เด็กคุ้มครองตัวเองได้แล้ว ไม่อาจจะไร้เดียงสาอีกแล้ว ดังนี้, ข้อนี้ฉันใด;

ภิกษุ ท. ! ข้อนี้ก็เช่นกัน :

ตราบใด ที่ภิกษุยังมีได้ทำกิจในกุศลธรรมทั้งหลาย
อันตนจะต้องทำด้วยศรัทธา ด้วยหิริ ด้วยโอตตปปะ
ด้วยวิริยะ และด้วยปัญญา,
ตราบนั้นเรายังจะต้องตามคุ้มครองภิกษุนั้น.

แต่เมื่อใดภิกษุนั้น ได้ทำกิจในกุศลธรรมทั้งหลาย
อันตนจะต้องทำด้วยศรัทธา ด้วยหิริ ด้วยโอตตปปะ
ด้วยวิริยะ ด้วยปัญญา สำเร็จแล้ว,

เราก็หมดหวังในภิกษุนั้น ด้วยคิดว่าบัดนี้ ภิกษุ
นี้คุ้มครองตนเองได้แล้ว ไม่อาจจะประพฤติหยาบหลวม
อีกต่อไปแล้ว ดังนี้.

ทรงฆ่าผู้ที่ไม่รับการฝึก

นี่แน่ เกติ ! ท่านเป็นคนเชี่ยวชาญการฝึกม้า มีชื่อเสียง เราอยากทราบว่า ท่านฝึกม้าของท่านอย่างไรกัน ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ข้าพระองค์ย่อมฝึกม้าชนิดที่พอฝึกได้ ด้วยวิธีละมุนละไมบ้าง, ด้วยวิธีรุนแรงบ้าง, ด้วยวิธีทั้งละมุนละไมและรุนแรงรวมกันบ้าง (แล้วแต่ว่าม้านั้นเป็นม้าที่มีนิสัยเช่นไร)”

เกติ ! ถ้าม้าของท่านไม่รับการฝึก ทั้งด้วยวิธีละมุนละไม ทั้งด้วยวิธีที่รุนแรง และทั้งด้วยวิธีที่ละมุนละไม และรุนแรงรวมกันแล้ว ท่านทำอะไรกับมันนั้น ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ข้าพระองค์ย่อมฆ่ามันเสีย เพื่อมิให้เสียชื่อเสียงแก่สกุลแห่งอาจารย์ของข้า พระเจ้าข้า ก็ พระผู้มีพระภาคเจ้าเล่า ย่อมเป็นสาวกดี ฝึกนุรุษที่ควรฝึกไม่มีใครยิ่งไปกว่า, พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงฝึกนุรุษที่ควรฝึกด้วยวิธีอย่างไร พระเจ้าข้า ?”

เกติ ! เราข่อมฝึกบุรุษที่ควรฝึกด้วยวิธีละมุนละไม บ้าง ด้วยวิธีรุนแรงบ้าง ด้วยวิธีทั้งละมุนละไมและรุนแรง รวมกันบ้าง เหมือนกัน.

เกติ ! ในสามวิธีนั้น

วิธีฝึกที่ละมุนละไม

คือเราพร่ำสอนเขาว่า

กายสุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ ผลของกายสุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ,
วจีสุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ ผลของวจีสุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ,
มโนสุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ ผลของมโนสุจริตเป็นอย่างนี้ ๆ,
เทวดาเป็นอย่างนี้ ๆ, มนุษย์เป็นอย่างนี้ ๆ ดังนี้.

วิธีฝึกที่รุนแรง

คือเราพร่ำบอกเขาว่า

กายทุจจริตเป็นอย่างนี้ ๆ ผลของกายทุจจริตเป็นอย่างนี้ ๆ,
วจีทุจจริตเป็นอย่างนี้ ๆ ผลของวจีทุจจริตเป็นอย่างนี้ ๆ,
มโนทุจจริตเป็นอย่างนี้ ๆ ผลของมโนทุจจริตเป็นอย่างนี้ ๆ,
นรกเป็นอย่างนี้ ๆ, กำเนิดเดรัจฉานเป็นอย่างนี้ ๆ,
เปรตวิสัยเป็นอย่างนี้ ๆ.

วิธีฝึกทั้งละมุนละไมและรุนแรงรวมกันนั้น

คือเราพร่ำบอกพร่ำสอนเขาว่า

กายสุจริต-ผลของกายสุจริตเป็นอย่างนี้ๆ,
กายทุจริต-ผลของกายทุจริตเป็นอย่างนี้ๆ;
วจีสุจริต-ผลของวจีสุจริตเป็นอย่างนี้ๆ
วจีทุจริต-ผลของวจีทุจริตเป็นอย่างนี้ๆ;
มโนสุจริต-ผลของมโนสุจริตเป็นอย่างนี้ๆ
มโนทุจริต-ผลของมโนทุจริตเป็นอย่างนี้ๆ;
เทวดาเป็นอย่างนี้ๆ,
มนุษย์เป็นอย่างนี้ๆ,
นรกเป็นอย่างนี้ๆ,
กำเนิดเครื่องจันเป็นอย่างนี้ๆ,
เปรตวิสัยเป็นอย่างนี้ๆ.

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ถ้าบุรุษที่ควรฝึกนั้นไม่รับการฝึกทั้งด้วยวิธีละมุนละไม ทั้งด้วยวิธีที่รุนแรง และทั้งด้วยวิธีที่ละมุนละไมและรุนแรงรวมกันเล่า พระผู้มีพระภาคเจ้าจะทรงทำอย่างไร ?”

เกติ ! ถ้าบุรุษที่ควรฝึก ไม่ยอมรับการฝึกด้วยวิธีทั้งสามแล้ว เราก็ม่าเขาเสีย.

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ก็ปาณาติบาต ย่อมไม่สมควรแก่พระผู้มีพระภาคมิใช่หรือ ? แล้วพระผู้มีพระภาคก็ยังคงตรัสว่า เกติ ! เราก็ม่าเขาเสีย ?”

เกติเอ๋ย ! ปาณาติบาตย่อมไม่สมควรแก่เราจริง แต่ว่าเมื่อบุรุษที่ควรฝึก ไม่ยอมรับการฝึกด้วยวิธีทั้งสามแล้ว ตถาคตก็ไม่ถือว่าคนคนนั้น เป็นคนที่ควรว่ากล่าวสั่งสอนอีกต่อไป; ถึงแม้เพื่อนผู้ประพฤติพรหมจรรย์ร่วมกัน ซึ่งเป็นผู้รู้ ก็จะไม่ถือว่าคนคนนั้น เป็นคนที่ควรว่ากล่าวสั่งสอนอีกต่อไปด้วย.

เกติ ! นี่แหละ คือวิธีฆ่าอย่างดีในวินัยของพระอริยเจ้า, ได้แก่การที่ตถาคตและเพื่อนผู้ประพฤติพรหมจรรย์ร่วมกัน พวกกันถือว่า บุรุษนี้เป็นผู้ที่ไม่ควรว่ากล่าวสั่งสอนอีกต่อไป ดังนี้.

ตถาคตเป็นเพียงผู้บอกทางเท่านั้น

“ที่สาวกของพระโคตมผู้เจริญ เมื่อพระโคตมได้กล่าวสอน
พร่ำสอนอยู่อย่างนี้ ทุก ๆ องค์ก็ได้บรรลุนิพพาน อันเป็นผลสำเร็จ
ถึงที่สุดอย่างยิ่ง หรือว่าบางองค์ไม่ได้บรรลุ ?” พราหมณ์คณกโมค
กัลลานะ ทูลถาม.

พราหมณ์! สาวกของเรา แม้เรากล่าวสอน
พร่ำสอนอยู่อย่างนี้ น้อยพวกที่ได้บรรลุนิพพาน อันเป็น
ผลสำเร็จถึงที่สุดอย่างยิ่ง, บางพวกไม่ได้บรรลุ.

“พระโคตมผู้เจริญ! อะไรเล่าเป็นเหตุ อะไรเล่าเป็น
ปัจจัย, ที่พระนิพพาน ก็ยังตั้งอยู่, หนทางเป็นที่ยังสัตว์ให้ถึงนิพพาน
ก็ยังคงตั้งอยู่, พระโคตมผู้ชักชวน (เพื่อการดำเนินไป) ก็ยังตั้งอยู่,
ทำไมน้อยพวกที่บรรลุ และบางพวกไม่บรรลุ ?”

พราหมณ์! เราจักย้อนถามท่านในเรื่องนี้ ท่าน
จงตอบตามควร, ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญในหนทางไปสู่เมือง
ราชคฤห์ มิใช่หรือ, มีบุรุษผู้จะไปเมืองราชคฤห์ เข้ามาหา
และกล่าวกับท่านว่า

“ท่านผู้เจริญ ! ข้าพเจ้าปรารถนาจะไปเมืองราชคฤห์
ขอท่านจงบอกทางไปเมืองราชคฤห์ แก่ข้าพเจ้าเถิด”

ท่านก็จะกล่าวกะบुरुษนั้นว่า

“มาซิท่าน, ทางนี้ไปเมืองราชคฤห์ ไปได้ครู่หนึ่งจักพบ
บ้านชื่อ โนน แล้วจักเห็นนิคมชื่อ โนน จักเห็นสวนและป่า
น้ำรินรมย์ จักเห็นภูมิภาคน้ำรินรมย์ สระโบกขรณีน้ำรินรมย์
ของเมืองราชคฤห์” ดังนี้.

บुरुษนั้น อันท่านพร้าบอกร่ำชี้ให้อย่างนี้ ก็ยัง
ถือเอาทางผิด กลับหลังตรงข้ามไป, ส่วนบुरुษอีกคนหนึ่ง
(อันท่านพร้าบอกร่ำชี้อย่างเดียวกัน) ไปถึงเมืองราชคฤห์
ได้โดยสวัสดิ์.

พราหมณ์! อะไรเล่าเป็นเหตุ อะไรเล่าเป็น
ปัจจัย, ที่เมืองราชคฤห์ ก็ยังตั้งอยู่, หนทางสำหรับไปเมือง
ราชคฤห์ ก็ยังตั้งอยู่, ท่านผู้ซึ่งบอก ก็ยังตั้งอยู่, แต่ทำไมบुरुษ
ผู้หนึ่งกลับหลังไปผิดทาง, ส่วนบुरुษผู้หนึ่งไปถึงเมืองราชคฤห์
โดยสวัสดิ์ ?

“พระโคตมผู้เจริญ ! ในเรื่องนี้ข้าพเจ้าจักทำอย่างไรได้เล่า,
เพราะข้าพเจ้าเป็นเพียงผู้บอกทางเท่านั้น”.

พราหมณ์! ฉันใดก็ฉันนั้น,
ที่พระนิพพาน ก็ยังตั้งอยู่,
ทางเป็นเครื่องถึงพระนิพพาน ก็ยังตั้งอยู่,
เราผู้ชักชวน ก็ยังตั้งอยู่,

แต่สาวกของเรา แม้เรากล่าวสอน พร่ำสอนอยู่
อย่างนี้ น้อยพวกได้บรรลุนิพพาน อันเป็นผลสำเร็จถึง
ที่สุดอย่างยิ่ง, บางพวกไม่ได้บรรลุ.

พราหมณ์! ในเรื่องนี้เรจักทำอะไรได้เล่า,
เพราะเราเป็นเพียงผู้บอกทางเท่านั้น.

ท่อนไม้ที่ลอยออกไปได้ถึงทะเล

ภิกษุ ท. ! พวกเธอได้เห็นท่อนไม้ใหญ่ๆ นั้น ซึ่งลอยมาโดยกระแสแม่น้ำคงคา หรือไม่ ?

“ได้เห็นแล้ว พระเจ้าข้า !” ภิกษุทั้งหลายกราบทูล.

ภิกษุ ท. ! ถ้าท่อนไม้นั้น จะไม่เข้าไปติดเสียที่ฝั่งในหรือฝั่งนอก, ไม่จมเสียในท่ามกลางน้ำ, ไม่ขึ้นไปติดแห่งอยู่บนบก, ไม่ถูกมนุษย์จับไว้, ไม่ถูกอมนุษย์จับไว้, ไม่ถูกเกลียวน้ำวนไว้, ไม่ผุเน่าเสียเองในภายในไซ้, ท่อนไม้เช่นที่กล่าวนี้ จักลอยไหลพุ่งไปสู่ทะเล เพราะเหตุว่าถ้าแม่น้ำคงคาโน้มโน้ม ลุ่มลาด เอียงเท ไปสู่ทะเล. ข้อนี้ฉันใด;

ภิกษุ ท. ! แม้พวกเธอทั้งหลายก็ฉันนั้น : ถ้าพวกเธอไม่เข้าไปติดเสียที่ฝั่งใน, ไม่เข้าไปติดเสียที่ฝั่งนอก, ไม่จมเสียในท่ามกลาง, ไม่ขึ้นไปติดแห่งอยู่บนบก, ไม่ถูก

มนุษย์จับไว้, ไม่ถูกอมมนุษย์จับไว้, ไม่ถูกเกลียวน้ำวนไว้,
ไม่ผูกเนาเสียเองในภายในไซ้, พวกเธอก็จะเลื่อนไหลไปสู่
นิพพาน เพราะเหตุว่า สัมมาทิฐิมิธรรมคาที่โน้มน้อม
ลุ่มลาด เอียงเทไปสู่นิพพาน.

ครั้นสิ้นกระแสพระคำรัสแล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้กราบทูลถาม
พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! อะไรเล่าเป็นฝั่งในหรือฝั่งนอก ?
อะไรชื่อว่าจมในท่ามกลาง ? อะไรชื่อว่าจมน้ำไปติดแห่งอยู่บนบก ?
อะไรชื่อว่าถูกอมมนุษย์จับไว้ ? อะไรชื่อว่าถูกอมมนุษย์จับไว้ ?
อะไรชื่อว่าถูกเกลียวน้ำวนไว้ ? อะไรชื่อว่าเนาเสียเองในภายใน ?”

ภิกษุ ท. !

คำว่า “ฝั่งใน” เป็นชื่อของ อายตนะภายใน ๖.

คำว่า “ฝั่งนอก” เป็นชื่อของ อายตนะภายนอก ๖.

คำว่า “จมเสียในท่ามกลาง” เป็นชื่อของ
นันทิราคะ (ความกำหนัดด้วยความเพลิน).

คำว่า “จมน้ำไปติดแห่งอยู่บนบก” เป็นชื่อของ
อัสมิมานะ (ความสำคัญว่าเรามี เราเป็น).

คำว่า “ถูกมนุษย์จับไว้” ได้แก่ ภิกษุในกรณีนี้เป็นผู้ระคนด้วยพวกคฤหัสถ์ เพลิดเพลินด้วยกัน, โสภเสรั้าด้วยกัน, มีสุขเมื่อคฤหัสถ์เหล่านั้นมีสุข, เป็นทุกข์เมื่อคฤหัสถ์เหล่านั้นเป็นทุกข์, ประกอบการงานในกิจการที่บังเกิดขึ้นแก่คฤหัสถ์เหล่านั้นด้วยตน, ภิกษุนี้ เราเรียกว่า ผู้ถูกมนุษย์จับไว้.

คำว่า “ถูกอมมนุษย์จับไว้” ได้แก่ ภิกษุบางรูปในกรณีนี้ประพฤติพรหมจรรย์ โดยตั้งความปรารถนาเพิกายชั้นใดชั้นหนึ่งว่า “ด้วยศีลนี้ หรือวัตรนี้ หรือว่าด้วยตบะนี้ เราจักได้เป็นเทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่ หรือเป็นเทวดาผู้มีศักดิ์น้อยอย่างใดอย่างหนึ่ง” ดังนี้, ภิกษุนี้ เราเรียกว่า ผู้ถูกอมมนุษย์จับไว้.

คำว่า “ถูกเกลียวน้ำวนวนไว้” เป็นชื่อของ กามคุณ ๕.

“ภิกษุเป็นผู้นำเสียเองในภายใน” คืออย่างไรเล่า ? คือภิกษุบางรูปในกรณีนี้เป็นคนทุกุศล มีความเป็นอยู่ลามก ไม่สะอาด มีความประพฤตินิดที่ตนเองนึกแล้ว ก็กินแห่งตัวเอง มีการกระทำที่ต้องปกปิดซ่อนเร้น ไม่ใช่

สมณะก็ปฎิญาณว่าเป็นสมณะ ไม่ใช่คนประพตติพรหมจรรย์
ก็ปฎิญาณว่าเป็นคนประพตติพรหมจรรย์ เป็นคนเนาใน
เปือกและ มีสัญชาติหมักหมม เหมือนบ่อที่เทขยะมูลฝอย.
ภิกษุนี้ เราเรียกว่า ผู้นำเสียเองในภายใน แล.

สพท. ส. ๘/๒๒๓/๓๒๒.

กระดองของบรรพชิต

ภิกษุ ท. ! เรื่องเคยมีมาก่อน : เต่าตัวหนึ่งเที่ยวหากินตามริมธารในตอนเย็น, สุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่ง ก็เที่ยวหากินตามริมธารในตอนเย็นเช่นเดียวกัน, เต่าตัวนั้นได้เห็นสุนัขจิ้งจอกซึ่งเที่ยวหากิน (เดินเข้ามา) แต่ไกล, ครั้นแล้วจึงหอด้วยวะทั้งหลาย มีศีรษะเป็นที่ห้า เข้าในกระดองของตนเสีย เป็นผู้ขวนขวายน้อยนั่งอยู่. แม้สุนัขจิ้งจอกก็ได้เห็นเต่า ตัวที่เที่ยวหากินนั้นแต่ไกลเหมือนกัน, ครั้นแล้วจึงเดินตรงเข้าไปที่เต่า คอยช่องอยู่ว่า “เมื่อไรหนอเต่าจักโผล่อ้วยวะส่วนใดส่วนหนึ่งออก ในบรรดาอ้วยวะทั้งหลาย มีศีรษะเป็นที่ห้า แล้วจักกัคอ้วยวะ ส่วนนั้นคร่าเอาออกมากินเสีย” ดังนี้. ภิกษุ ท. ! ตลอดเวลาที่เต่าไม่โผล่อ้วยวะออกมา สุนัขจิ้งจอกก็ไม่ได้โอกาส ต้องหลีกไปเอง;

ภิกษุ ท. ! ฉันทใดกัฉันทันนั้น : มารผู้ใจบาป ก็คอยช่องต่อพวกเธอทั้งหลาย คิดต่อไม่ขาดระยะอยู่เหมือนกันว่า “ถ้าอย่างไร เราคงได้ช่อง ไม่ทางตา ก็ทางหู หรือ

ทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ” ดังนี้.
 ภิษุ ท.! เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้ พวกเธอทั้งหลาย
 จงเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลายอยู่เถิด; ได้
 เห็นรูปด้วยตา, ได้ฟังเสียงด้วยหู, ได้ดมกลิ่นด้วยจมูก,
 ได้ลิ้มรสด้วยลิ้น, ได้สัมผัสโผฏฐัพพะด้วยกาย, หรือได้
 รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว จงอย่าได้ถือเอาโดยลักษณะที่
 เป็นการรวบถือทั้งหมด, อย่าได้ถือเอาโดยลักษณะที่เป็น
 การแยกถือเป็นส่วน ๆ เลย; สิ่งที่เป็นอกุศลลามก คือ
 อภิชฌาและโทมนัส จะพึงไหลไปตามบุคคลผู้ไม่
 สำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เพราะการไม่สำรวม
 อินทรีย์ใดเป็นเหตุ, พวกเธอทั้งหลายจงปฏิบัติเพื่อการ
 ปิดกั้นอินทรีย์นั้นไว้, พวกเธอทั้งหลายจงรักษาและ
 ถึงความสำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เถิด.

ภิษุ ท.! ในกาลใดพวกเธอทั้งหลาย จักเป็น
 ผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลายอยู่; ในการนั้น
 มารผู้ใจบาป จักไม่ได้ช่องแม้จากพวกเธอทั้งหลาย และ
 จักต้องหลีกไปเอง, เหมือนสุนัขจิ้งจอก ไม่ได้ช่องจาก
 เต่า ก็หลีกไปเอง ฉะนั้น.

“แต่หากอวัยวะไว้ในกระดอง ฉันใด,
ภิกษุพึงตั้งมโนวิตก (ความตรึกรึกทางใจ) ไว้ในกระดอง
กล่าวคือ อารมณ์แห่งกัมมัฏฐาน ฉะนั้น.
เป็นผู้ที่ค้นหาและทฤษฏีไม่อิงอาศัยได้,
ไม่เบียดเบียนผู้อื่น, ไม่กล่าวร้ายต่อใครทั้งหมด,
เป็นผู้ดับสนิทแล้ว” ดังนี้ แล.

ผู้มีหลักเสาเขื่อน

ภิกษุ ท. ! ภิกษุผู้มีสังวรนั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท. ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เมื่อเห็นรูป ด้วยตา, ฟังเสียงด้วยหู, คมกลิ่นด้วยจมูก, ลิ้มรสด้วยลิ้น, สัมผัสโผฏฐัพพะด้วยกาย, รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ; ก็ไม่สยบ อยู่ในอารมณ์ที่น่ารัก ไม่เคียดแค้นในอารมณ์อันไม่น่ารัก เป็นผู้ตั้งไว้ซึ่งกายกตาสติ มีจิตหาประมาณไม่ได้, ย่อมรู้ ตามที่เป็นจริงซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับ แห่งบาปอกุศลที่เกิดแล้วแก่เขานั้น โดยสิ้นเชิง.

ภิกษุ ท. ! เปรียบเหมือนบุรุษจับสัตว์หกชนิด อันมีที่อยู่อาศัยต่างกัน มีที่เที่ยวหากินต่างกัน มาผูกรวมกัน ด้วยเชือกอันมั่นคง คือ เขาจับงูมาผูกด้วยเชือกเหนียว เส้นหนึ่ง, จับจระเข้, จับนก, จับสุนัขบ้าน, จับสุนัขจิ้งจอก และจับลิงมาผูกด้วยเชือกเหนียวเส้นหนึ่ง ๆ ครั้นแล้วนำไป ผูกไว้กับเสาเขื่อนหรือเสาหลักอีกต่อหนึ่ง. ภิกษุ ท. ! ครั้งนั้น

สัตว์ทั้งหกชนิดเหล่านั้นมีที่อาศัยและที่ที่เกี่ยวต่างๆ กัน ก็ข้อยแย้งลุดคิงกัน เพื่อจะไปสู่ที่อาศัยและที่ที่เกี่ยวของคน ๆ : งูจะเข้าจอมปลวก, จระเข้จะลงน้ำ, นกจะบินขึ้นไปในอากาศ, สุนัขจะเข้าบ้าน, สุนัขจิ้งจอกจะไปป่าช้า และลิงก็จะไปป่า. ภิกษุ ท. ! ในกาลใดแล ความเป็นไปภายในของสัตว์ ทั้งหกชนิดเหล่านั้น มีแต่ความเมื่อยล้าแล้ว, ในกาลนั้น มันทั้งหลายก็จะพึงเข้าไปยืนเจ้า นั่งเจ้า นอนเจ้า, อยู่ข้าง เสาเขื่อนหรือเสาหลักนั่นเอง. ข้อนี้ฉันใด;

ภิกษุ ท. ! ภิกษุรูปใด ได้อบรมกระทำให้มากใน ภายคตาสติแล้ว

ตา ก็จะไม่ลุดเอาภิกษุนั้นไปหารูปที่น่าพอใจ, รูปที่ไม่น่าพอใจ ก็ไม่เป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขะเขยง;

หู ก็จะไม่ลุดเอาภิกษุนั้นไปหาเสียงที่น่าฟัง, เสียงที่ไม่น่าฟัง ก็ไม่เป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขะเขยง;

จมูก ก็จะไม่ลุดเอาภิกษุนั้นไปหากลิ่นที่น่าสูดดม, กลิ่นที่ไม่น่าสูดดม ก็ไม่เป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขะเขยง;

ลิ้น ก็จะไม่ดูดเอาภิกษุ นั้นไปหารสที่น่าชอบใจ,
รสที่ไม่น่าชอบใจ ก็ไม่เป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขะเขยง;

กาย ก็จะไม่ดูดเอาภิกษุ นั้นไปหาสัมผัสที่น่า
ช่วยวนใจ, สัมผัสที่ไม่น่าช่วยวนใจ ก็ไม่เป็นสิ่งที่เธอรู้สึก
อึดอัดขะเขยง;

และใจ ก็จะไม่ดูดเอาภิกษุ นั้นไปหาธรรมารมณ์ที่
น่าถูกใจ, ธรรมารมณ์ที่ไม่น่าถูกใจ ก็ไม่เป็นสิ่งที่เธอรู้สึก
อึดอัดขะเขยง; ข้อนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน.

ภิกษุ ท. ! ภิกษุผู้มีสังวร เป็นอย่างนี้.

ภิกษุ ท. ! คำว่า “เสาเข็ญหรือเสาหลัก” นี้
เป็นคำเรียกแทนชื่อแห่ง “กายคตาสติ”

ภิกษุ ท. ! เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้ พวกเธอทั้งหลาย
พึงสำเหนียกใจไว้ว่า “กายคตาสติของเราทั้งหลาย จักเป็น
สิ่งที่เราอบรมกระทำให้มาก กระทำให้เป็นยานเครื่องนำไป

๗๘ พุทธวจน ฉบับ ๑

กระทำให้เป็นของที่อาศัยได้ เพียรตั้งไว้เนือง ๆ เพียร
เสริมสร้างโดยรอบคอบ เพียรปรารภสมมาเสมอด้วยดี”
ดังนี้.

ภิกษุ ท. ! พวกเธอทั้งหลายพึงสำเหนียกใจไว้
อย่างนี้ แล.

สพท. ส. ๑๘/๒๔๗/๓๕๕.

วิหารธรรมที่ทรงอยู่มากที่สุด ก่อนตรัสรู้

ภิกษุ ท. ! ความหวั่นไหวโยกโคลงของกายหรือความหวั่นไหวโยกโคลงของจิตก็ตาม ย่อมมีขึ้นไม่ได้ด้วยอำนาจแห่งการเจริญทำให้มากซึ่งสมาธิใด สมาธินั้นภิกษุย่อมจะได้โดยไม่หนักใจ ได้โดยไม่ยาก โดยไม่ลำบากเลย.

ภิกษุ ท. ! ความหวั่นไหวโยกโคลงของกายหรือความหวั่นไหวโยกโคลงของจิตก็ตาม ย่อมมีขึ้นไม่ได้ด้วยอำนาจแห่งการเจริญทำให้มากซึ่งสมาธิไหนกันเล่า ?

ภิกษุ ท. ! ความหวั่นไหวโยกโคลงของกาย หรือความหวั่นไหวโยกโคลงของจิตก็ตาม ย่อมมีขึ้นไม่ได้ด้วยอำนาจแห่งการเจริญทำให้มากซึ่ง อานาปานสติสมาธิ.

ภิกษุ ท. ! เมื่อบุคคลเจริญทำให้มากซึ่ง อานาปานสติสมาธิอยู่อย่างไรเล่า ความหวั่นไหวโยกโคลงของกาย หรือความหวั่นไหวโยกโคลงของจิตก็ตาม ย่อมมีขึ้นไม่ได้ ?

ภิกษุ ท. ! ภิกษุในกรณีนี้ไปสู่น้ำหรือโคนไม้ หรือ เรือนว่างก็ตาม แล้วนั่งคู้ขาเข้ามาโดยรอบ ตั้งกายตรงดำรงสติ เฉพาะหน้า ภิกษุนั้นหายใจเข้าก็มีสติ หายใจออกก็มีสติ.

เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้ายาว, เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกยาว.

เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้าสั้น, เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกสั้น.

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษา โดยหลักว่า “เราจักเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งกายทั้งปวง หายใจเข้าอยู่”, ว่า “เราจักเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะ ซึ่งกายทั้งปวงหายใจออกอยู่”.

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาโดยหลักว่า “เราจักเป็นผู้ทำกายสังขารให้สงบรับอยู่ หายใจเข้าอยู่”, ว่า “เราจักเป็นผู้ทำกายสังขารให้สงบรับอยู่ หายใจออกอยู่”.

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษา โดยหลักว่า “เราจักเป็นผู้รู้สึกพร้อมเฉพาะซึ่งปีติ หายใจเข้าอยู่”, ว่า “เราจักเป็นผู้รู้สึกพร้อมเฉพาะซึ่งปีติ หายใจออกอยู่”.

เธอยอมทำการฝึกหัดศึกษา โดยหลักว่า “เราจักเป็นผู้รู้สึกพร้อมเฉพาะซึ่งสุข หายใจเข้าอยู่”, ว่า “เราจักเป็นผู้รู้สึกพร้อมเฉพาะซึ่งสุข หายใจออกอยู่”.

เธอยอมทำการฝึกหัดศึกษาโดยหลักว่า “เราจักเป็นผู้รู้สึกพร้อมเฉพาะซึ่งจิตสังขาร หายใจเข้าอยู่”, ว่า “เราจักเป็นผู้รู้สึกพร้อมเฉพาะซึ่งจิตสังขาร หายใจออกอยู่”.

เธอยอมทำการฝึกหัดศึกษาโดยหลักว่า “เราจักเป็นผู้ทำจิตสังขารให้สงบรำงับอยู่ หายใจเข้าอยู่”, ว่า “เราจักเป็นผู้ทำจิตสังขารให้สงบรำงับอยู่ หายใจออกอยู่”.

เธอยอมทำการฝึกหัดศึกษาโดยหลักว่า “เราจักเป็นผู้รู้สึกพร้อมเฉพาะซึ่งจิต หายใจเข้าอยู่”, ว่า “เราจักเป็นผู้รู้สึกพร้อมเฉพาะซึ่งจิต หายใจออกอยู่”.

เธอยอมทำการฝึกหัดศึกษาโดยหลักว่า “เราจักเป็นผู้ทำจิตให้ปราโมทย์ยังอยู่ หายใจเข้าอยู่”, ว่า “เราจักเป็นผู้ทำจิตให้ปราโมทย์ยังอยู่ หายใจออกอยู่”.

เธอข่อมทำการฝึกหัดศึกษาโดยหลักว่า “เราจักเป็นผู้ดำรงจิตให้ตั้งมั่นอยู่ หายใจเข้าอยู่”, ว่า “เราจักเป็นผู้ดำรงจิตให้ตั้งมั่นอยู่ หายใจออกอยู่”.

เธอข่อมทำการฝึกหัดศึกษาโดยหลักว่า “เราจักเป็นผู้ทำจิตให้ปล่อยอยู่ หายใจเข้าอยู่”, ว่า “เราจักเป็นผู้ทำจิตให้ปล่อยอยู่ หายใจออกอยู่”.

เธอข่อมทำการฝึกหัดศึกษาโดยหลักว่า “เราจักเป็นผู้มองเห็นความไม่เที่ยง หายใจเข้าอยู่”, ว่า “เราจักเป็นผู้มองเห็นความไม่เที่ยง หายใจออกอยู่”.

เธอข่อมทำการฝึกหัดศึกษาโดยหลักว่า “เราจักเป็นผู้มองเห็นความจางคลาย หายใจเข้าอยู่”, ว่า “เราจักเป็นผู้มองเห็นความจางคลาย หายใจออกอยู่”.

เธอข่อมทำการฝึกหัดศึกษาโดยหลักว่า “เราจักเป็นผู้มองเห็นความดับไม่เหลือ หายใจเข้าอยู่”, ว่า “เราจักเป็นผู้มองเห็นความดับไม่เหลือ หายใจออกอยู่”.

เธอยอมทำการฝึกหัดศึกษาโดยหลักว่า “เราจักเป็นผู้มองเห็นความสลัดคืน หายใจเข้าอยู่”, ว่า “เราจักเป็นผู้มองเห็นความสลัดคืน หายใจออกอยู่”. ดังนี้.

ภิกษุ ท. ! เมื่อบุคคลเจริญทำให้มากซึ่งอานาปานสติสมาธิอยู่อย่างนี้แล ความหวั่นไหวโยกโคลงของกาย หรือความหวั่นไหวโยกโคลงของจิตก็ตามย่อมมีขึ้นไม่ได้. --- ฯลฯ ---

ภิกษุ ท. ! แม้เราเองก็เหมือนกัน
ในกาลก่อนแต่การตรัสรู้ ยังไม่ได้ตรัสรู้
ยังเป็นโพธิสัตว์อยู่ ย่อมอยู่ด้วยวิหารธรรม
คืออานาปานสติสมาธินี้เป็นส่วนมาก.
เมื่อเราอยู่ด้วยวิหารธรรมนี้เป็นส่วนมาก
กายก็ไม่ลำบาก ตาก็ไม่ลำบาก
และจิตของเราก็หลุดพ้นจากอาสวะ
เพราะไม่มีอุปาทาน.

๘๔ พุทธวจน ฉบับ ๑

ภิกษุ ท. ! เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้ ถ้าภิกษุหวัง
ว่ากายของเราก็อย่ำลำบาก ตาของเราก็อย่ำลำบาก และ
จิตของเราก็อิงหลุดพ้นจากอาสวะ เพราะไม่มีอุปาทานเกิด
ตั้งนี้แล้ว; ภิกษุนั้นจงทำในใจ ซึ่งอานาปานสติสมาธินี้
ให้เป็นอย่างดี.

มหาวาร. ส. ๑๕/๓๕๕,๔๐๑/๑๓๒๔,๑๓๒๕.

(ไตรสแก้ภิกษุทั้งหลายที่เชตวัน ปรรอภพระมหากัปปีนะ เข้าสมาธิหนึ่ง
ไม่ไหวติง จนเป็นปกคตินิสัย.)

วิหารธรรมที่ทรงอยู่มากตลอดพรรษา และทรงสรรเสริญมาก

ภิกษุ ท. ! ถ้าพวกปริพพาชกเดิรถึ้อื่น จะพืงถามเชอทั้งหลายอย่างนี้ว่า “ท่านผู้มีอายุ ! พระสมณโคดมทรงอยู่จำพรรษาส่วนมาก ด้วยวิหารธรรมไหนเล่า ?” ดังนี้.

ภิกษุ ท. ! เมื่อพวกเชอถูกถามอย่างนี้แล้ว พืงตอบแก่พวกปริพพาชกเดิรถึ้อื่นเหล่านั้น อย่างนี้ว่า “ท่านผู้มีอายุ ! พระผู้มีพระภาคทรงอยู่จำพรรษาส่วนมาก ด้วยวิหารธรรม คือ อานาปานสติสมาธิ แล” ดังนี้.

ภิกษุ ท. ! ในกรณีนี้ เราเป็นผู้มีสติอยู่ หายใจเข้า, มีสติอยู่ หายใจออก; เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้สึกตัวทั่วถึงว่า “เราหายใจเข้ายาว” ดังนี้, เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้สึกตัวทั่วถึงว่า “เราหายใจออกยาว” ดังนี้.

(ทรงแสดง อานาปานสติจนครบ ดังมีใจความปรากฏใน “วิหารธรรมที่ทรงอยู่มากที่สุด ก่อนตรัสรู้” หน้าที ๘๑)

ภิกษุ ท. ! เมื่อใครจะกล่าววิหารธรรมใดโดยชอบ
ว่าเป็นอริยวิหารก็ดี พรหมวิหารก็ดี ตถาคตวิหารก็ดี,
เขาฟังกล่าวโดยชอบ ซึ่งอานาปานสติสมาธินั้น ว่าเป็น
อริยวิหาร พรหมวิหาร ตถาคตวิหาร.

ภิกษุ ท. ! ภิกษุทั้งหลายเหล่าใดยังเป็นเสขะ มี
วัตถุประสงค์แห่งใจ อันยังไม่บรรลुแล้ว ปรารถนาอยู่ซึ่ง
โยคักเขมธรรมอันไม่มีธรรมอื่น ยิ่งกว่าอยู่; อานาปานสติ
สมาธิ อันภิกษุเหล่านั้นเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไป
เพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะ.

ภิกษุ ท. ! ส่วนภิกษุทั้งหลายเหล่าใด เป็น
อรหันต์จีณาสพ มีพรหมจรรย์อันอยู่จบแล้ว มีกิจควรทำ
อันกระทำแล้ว มีภาระหนักอันปลงลงแล้ว มีประโยชน์ตน
อันตามบรรลุแล้ว มีสติปัญญาในภพ อันสิ้นแล้ว หลุดพ้น
แล้วเพราะรู้ด้วยปัญญาโดยชอบ; อานาปานสติสมาธิ
อันภิกษุเหล่านั้น เจริญทำให้มากแล้ว ก็ยังเป็นไปเพื่อ
การอยู่เป็นสุขในปัจจุบันด้วย เพื่อสติสัมปชัญญะด้วย.

ผู้ไม่ประมาทในความตายแท้จริง

ภิกษุ ท. ! มรณสติ (การระลึกถึงความตาย) อันบุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ หยั่งลงสู่ นิพพาน นิพพานเป็นที่สุด. พวกเธอเจริญมรณสติอยู่บ้างหรือ ?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลตอบ และพระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบไปว่า;

ภิกษุ ท. ! ภิกษุพวกที่เจริญมรณสติอย่างนี้ว่า “โอหนอ เราอาจจะมีชีวิตอยู่ได้เพียงวันหนึ่ง คืนหนึ่งๆ ดังนี้ก็ดี, เราอาจมีชีวิตอยู่ได้ เพียงช่วงเวลากลางวัน ๆ ดังนี้ก็ดี, เราอาจมีชีวิตอยู่ได้เพียงชั่วขณะที่ฉันบิณฑบาตเสร็จมือหนึ่งๆ ดังนี้ก็ดี, เราอาจมีชีวิตอยู่ได้เพียงชั่วขณะที่ฉันอาหารเสร็จเพียง ๔-๕ คำ เราพึงใส่ใจถึงคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าเถิด การปฏิบัติตามคำสั่งสอนควรทำให้มากแล้วหนอ” ดังนี้ก็ดี,

ภิกษุเหล่านี้ เราเรียกว่า ยังเป็นผู้ประมาทอยู่ ยังเจริญมรณสติเพื่อความสิ้นอาสวะเข้าไป.

ภิกษุ ท. ! ฝ่ายภิกษุพวกที่เจริญมรณสติ อย่างนี้ว่า “โอหนอ เราอาจจะมีชีวิตอยู่ได้เพียงชั่วขณะที่ฉันอาหารเสร็จ เพียงคำเดียว” ดังนี้ก็ดี, ว่า “โอหนอ เราอาจจะมีชีวิตอยู่ได้เพียงชั่วขณะที่หายใจเข้า แล้วหายใจออก หรือชั่วขณะที่หายใจออกแล้วหายใจเข้า. เราฟังใส่ใจถึงคำสอนของ พระผู้มีพระภาคเจ้าเถิด, การปฏิบัติตามคำสอนควรทำให้มากแล้วหนอ” ดังนี้ก็ดี;

ภิกษุเหล่านี้ เราเรียกว่า เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว, เป็นผู้เจริญมรณสติเพื่อความสิ้นอาสวะอย่างแท้จริง.

ภิกษุ ท. ! เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้ พวกเธอ ทั้งหลายพึงสำเหนียกใจไว้ว่า

“เราทั้งหลาย จักเป็นผู้ไม่ประมาทเป็นอยู่, จักเจริญมรณสติ เพื่อความสิ้นอาสวะอย่างแท้จริง” ดังนี้.

ภิกษุ ท. ! เธอทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้ อย่างนี้แล.

ทางรอดสำหรับภิกษุใช้

ภิกษุ ท. ! ภิกษุใช้ผู้มีกำลังน้อยรูปใด ไม่ละจาก
ธรรม ๕ อย่าง, เธอพึงหวังผลอันนี้ได้ คือเธอจักทำให้แจ้ง
เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะความ
สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน
เข้าถึงแล้วแลอยู่ ต่อกาลไม่นานเลย.

ธรรม ๕ อย่างอะไรบ้างเล่า ? ๕ อย่างคือ :-

(๑) เป็นผู้พิจารณาเห็น ความไม่งามในกายอยู่
เป็นประจำ;

(๒) เป็นผู้ที่มีการกำหนดหมาย ความเป็นปฏิถุ
ในอาหาร อยู่เป็นประจำ;

(๓) เป็นผู้ที่มีการกำหนดหมาย ความไม่น่ายินดี
ในโลกทั้งปวงอยู่เป็นประจำ;

(๔) เป็นผู้ที่มีการกำหนดหมาย ความไม่เที่ยงใน
สังขารทั้งปวงอยู่เป็นประจำ;

(๕) มีสติอันตนเข้าไปตั้งไว้ดีแล้วในกาย แล้วเห็น
การเกิดดับ ในภายใน.

๕๐ พุทธวจน ฉบับ ๑

ภิกษุ ท. ! ภิกษุใช้ผู้มีกำลังน้อยรูปใด ไม่ละจาก
ธรรม ๕ อย่างเหล่านี้, เธอพึงหวังผลอันนี้ได้ คือเธอจัก
ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้
เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง
ในปัจจุบัน เข้าถึงแล้วแลอยู่ ต่อกาลไม่นานเลยแล.

ป.ม.จ.ก. อ°. ๒๒/๑๖๐/๑๒๑.

เมื่อ “เธอ” ไม่มี !

พาหิยะ !

เมื่อใดเธอเห็นรูปแล้ว สักว่าเห็น,
ได้ฟังเสียงแล้ว สักว่าฟัง,
ได้กลิ่นแล้ว ก็สักว่าดม,
ได้ลิ้มรสแล้ว ก็สักว่าลิ้ม,
ได้สัมผัสทางผิวหนังแล้ว ก็สักว่าสัมผัส,
ได้รู้แจ้งธรรมารมณ์ ก็สักว่าได้รู้แจ้งแล้ว,
เมื่อนั้น “เธอ” จักไม่มี.

เมื่อใด “เธอ” ไม่มี,
เมื่อนั้นเธอก็ไม่ปรากฏในโลกนี้,
ไม่ปรากฏในโลกอื่น,
ไม่ปรากฏในระหว่างแห่งโลกทั้งสอง,
นั่นแหละ คือที่สุดแห่งทุกข์.

ความดับทุกข์มี เพราะความดับแห่งนันทิ

ปุณณะ! รูปที่เห็นด้วยตาก็ดี, เสียงที่ฟังด้วยหูก็ดี, กลิ่นที่ดมด้วยจมูกก็ดี, รสที่ลิ้มด้วยลิ้นก็ดี, โภกฐัพพะที่สัมผัสด้วยกายก็ดี, ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้งด้วยใจก็ดี อันเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ เป็นที่ขวนตาขวนใจให้รัก เป็นที่เข้าไปตั้งอาศัยอยู่แห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดข้อมใจ มีอยู่; ภิกษุข้อมไม่เพลิดเพลिन ไม่พรั่สรรเสริญ ไม่เมามก ซึ่งอารมณ์มีรูปเป็นคั้นั้น. เมื่อภิกษุไม่เพลิดเพลिन ไม่พรั่สรรเสริญ ไม่เมามกซึ่งอารมณ์ มีรูปเป็นคั้นั้นอยู่, นันทิ (ความเพลिन) ย่อมดับไป.

ปุณณะ! เรากล่าวว่า “ความดับไม่มีเหลือของทุกข์มีได้ เพราะความดับไม่เหลือของความเพลิน” ดังนี้แล.

อาการดับแห่งตัณหาในนามแห่งนันทิ

ภิกษุ ท. ! ภิกษุ^{นั้น}เห็นรูปด้วยตาแล้ว ย่อมไม่กำหนดยินดีในรูป อันมีลักษณะเป็นที่ตั้งแห่งความรัก; ย่อมไม่ขัดเคืองในรูป อันมีลักษณะเป็นที่ตั้งแห่งความเกลียดชัง; เป็นผู้อยู่ด้วยสติเป็นไปในกาย อันตนเข้าไปตั้งไว้แล้ว มีจิตหาประมาณมิได้ด้วย ย่อมรู้ชัดตามเป็นจริง ซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นธรรมที่ดับโดยไม่เหลือแห่งธรรมอันเป็นบาปอกุศลทั้งหลายด้วย. ภิกษุ^{นั้น} เป็นผู้ละเสียได้แล้ว ซึ่งความยินดีและความยินร้ายอย่างนี้แล้ว, เสวยเวทนาใด ๆ อันเป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม ไม่เป็นทุกข์ไม่เป็นสุขก็ตาม, ย่อมไม่เพลิดเพลิน ไม่พรั่สรรเสริญ ไม่เมาหมกอยู่ในเวทนานั้น ๆ.

เมื่อภิกษุ^{นั้น} ไม่เพลิดเพลิน ไม่พรั่สรรเสริญ ไม่เมาหมกอยู่ในเวทนานั้น ๆ, นันทิ (ความเพลิน) ในเวทนาทั้งหลายเหล่านั้น ย่อมดับไป. เพราะความดับแห่งนันทิของภิกษุ^{นั้น} จึงมีความดับแห่งอุปาทาน; เพราะมี

ความดับแห่งอุปาทาน จึงมีความดับแห่งภพ; เพราะมีความดับแห่งภพ จึงมีความดับแห่งชาติ; เพราะมีความดับแห่งชาติขรามรณะ โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย จึงดับสิ้น ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้.

(ในกรณีแห่งการไต่ยินเสียงด้วยหู รู้สึกกลิ่นด้วยจมูก ลิ้มรส ด้วยลิ้น ถูกต้องสัมผัสทางผิวหนังด้วยผิวหนัง และรู้แจ้งธรรมารมณ์ด้วยใจ ก็ได้ตรัสไว้ทำนองเดียวกัน)

ภิกษุ ท. ! เธอจงทรงธรรมะนี้ไว้ ในฐานะที่เป็นธรรมที่ทำความหลุดพ้น เพราะความสิ้นไปแห่งตัณหา ซึ่งเรากล่าวไว้โดยสังเขป.

ผู้แบกของหนัก

ภิกษุ ท. ! เราจักแสดงของหนัก ผู้แบกของหนัก และการแบกของหนัก แก่พวกเธอ, เธอทั้งหลายจงฟังข้อความนั้น.

ภิกษุ ท. ! อะไรเล่าชื่อว่าของหนัก ?

ภิกษุ ท. ! อุปาทานักขันธทั้งห้า นั้นแหละ
เรากล่าวว่าเป็นของหนัก.

อุปาทานักขันธทั้งห้า เหล่าไหนเล่า ? คือ :-
ขันธอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น คือ รูป,
ขันธอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น คือ เวทนา,
ขันธอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น คือ สัญญา,
ขันธอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น คือ สังขาร,
และขันธอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น คือ วิญญาณ.

ภิกษุ ท. ! นี้เราเรียกว่า ของหนัก.

ภิกษุ ท. ! อะไรเล่าชื่อว่าผู้แบกของหนัก ?

ภิกษุ ท. !

บุคคล (ตามสมมติ) นั้นแหละ เราเรียกว่าผู้แบกของหนัก
เขามีชื่ออย่างนี้ มีโคตรอย่างนั้น ตามที่รู้จักกันอยู่.

ภิกษุ ท. ! นี่เราเรียกว่า ผู้แบกของหนัก.

ภิกษุ ท. ! อะไรเล่าชื่อว่าการแบกของหนัก ?

ภิกษุ ท. ! ค้นหาอันใดที่ทำให้มีการเกิดอีก
อันประกอบด้วยความกำหนด เพราะอำนาจแห่งความเพลिन
ซึ่งมีปกติทำให้เพลिनอย่างยิ่งในอารมณ์นั้น ๆ ได้แก่
ค้นหาในกาม ค้นหาในความมีความเป็น ค้นหาในความ
ไม่มีไม่เป็น.

ภิกษุ ท. ! นี่เราเรียกว่า การแบกของหนัก.

ดับตัณหา คือปลงภาระหนักลงได้

ภิกษุ ท. !

การปลงภาระหนักลงเสียได้ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท. !

ความดับสนิทเพราะความจางคลายดับไป

โดยไม่เหลือของตัณหานั้น นั่นเทียว,

ความละไปของตัณหานั้น,

ความสลัดกลับคืนของตัณหานั้น,

ความหลุดออกไปของตัณหานั้น,

และความไม่มีที่อาศัยอีกต่อไปของตัณหานั้น

อันใด.

ภิกษุ ท. ! อันนี้เราเรียกว่า

การปลงภาระหนักลงเสียได้ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสพุทธวจนนี้
ซึ่งเป็นคำร้อยกรองสืบต่อไป :

“ขันธทั้งห้าเป็นของหนัก !

บุคคลแหละ เป็นผู้แบกของหนักพาไป.

การแบกถือของหนักเป็นความทุกข์ในโลก.

การปลงภาระหนักเสียได้ เป็นความสุข.

พระอริยเจ้าปลงภาระหนักลงเสียแล้ว.

ทั้งไม่หยาบคายเอาของหนักอันอื่นขึ้นมาอีก.

ก็เป็นผู้ถอนตัณหาขึ้นได้กระทั่งราก (อวิชชา);

เป็นผู้หมดสิ่งปรารถนา ดับสนิทไม่มีส่วนเหลือ”
ดังนี้.

ต้องท่องเที่ยวมาแล้ว เพราะไม่รู้วิธีสักที

ภิกษุ ท. ! เพราะไม่รู้ถึง ไม่แทงตลอด ซึ่ง
อริยสังคีตอย่าง เราและพวกเธอทั้งหลาย จึงท่องเที่ยวไป
แล้วในวัฏฏสงสาร ตลอดกาลยี่ดยาวนานถึงเพียงนี้.

ภิกษุ ท. ! เพราะไม่รู้ถึง เพราะไม่แทงตลอด
ซึ่งอริยสังคีตอย่างเหล่าไหนเล่า? สักอย่างคือ :-

อริยสังคีตคือ ทุกข์,

อริยสังคีตคือ เหตุให้เกิดทุกข์,

อริยสังคีตคือ ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์,

อริยสังคีตคือ ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุ ท. ! เพราะไม่รู้ถึง ไม่แทงตลอด ซึ่ง
อริยสังคีตประการเหล่านี้แล, เราและพวกเธอทั้งหลาย จึง
ได้ท่องเที่ยวไปแล้วในสังสารวัฏ ตลอดกาลยี่ดยาวนาน
ถึงเพียงนี้.

ที่สุดแห่งการท่องเที่ยวของพระองค์

เมื่อเรายังคั่นไม่พบแสงสว่าง,
มัวเสาะหานายช่างปลูกเรือนอยู่,
ได้ท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ
กล่าวคือ
ความเกิดแล้วเกิดอีกเป็นอนЕКชาติ.
ความเกิด เป็นทุกข์รำไปทุกชาติ.

แนะนำช่างผู้ปลูกสร้างเรือน !
เรารู้จักเจ้าเสียแล้ว,
เจ้าจักสร้างเรือนให้เรา ต่อไปอีกไม่ได้,
โครงเรือนของเจ้า เราหักเสียยับเยินหมดแล้ว.

ยอดเรือนเราขี้เสี้ยนแล้ว.

จิตของเรา ถึงความเป็นธรรมชาติ
ที่อารมณ์จะขุเห่ย์ ยั่วเย้า ไม่ได้เสี้ยนแล้ว
มันได้ถึงแล้ว ซึ่งความหมดอยากทุกอย่าง.

ธ. พ. ๒๕/๓๕/๒๑.

(พระวาทะซึ่งทรงเปล่งขึ้นทันที ในขณะที่ทรงรู้ลึก
พระองค์ว่า ได้สิ้นตัณหาแล้ว)

นายช่างผู้ปลูกเรือน คือ ตัณหา

ผู้ก่อสร้างอัศตภาพโครงการเรือน คือ กิเลส ที่เหลือเป็นเชื้อให้เกิดใหม่

ยอดเรือน คือ อวิชชา

“สิ่งนั้น” หาพบในกายนี้

“แน่ะเธอ ! ที่สุดโลกแห่งใด อันสัตว์ไม่เกิด
ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จุติ ไม่อุบัติ;

เราไม่กล่าวว่

ใคร ๆ อาจรู้ อาจเห็น อาจถึงที่สุดแห่งโลกนั้น
ได้ด้วยการไป.

“แน่ะเธอ !

ในร่างกายที่ยาวประมาณวาหนึ่ง
ที่ยังประกอบด้วยสัญญาและใจนี้เอง,

เราได้บัญญัติโลก,

เหตุให้เกิดโลก,

ความดับสนิทไม่เหลือของโลก,

และทางดำเนินให้ถึงความดับสนิทไม่เหลือของ

โลกไว้” ดังนี้แล.

ทรงมีความชราทางกายภาพ เหมือนคนทั่วไป

(ลำดับนั้น พระอานนท์ผู้มีอายุ ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วลอบกล่าวทักทายของพระผู้มีพระภาคอยู่ พลังกล่าวถ้อยคำนี้ว่า)

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ข้านี้หน้าอัศจรรย์; ข้านี้ไม่เคยมีมาก่อน. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! บัดนี้ฉวีวรรณของพระผู้มีพระภาค ไม่บริสุทธิ์ผุดผ่องเหมือนแต่ก่อน และพระกายก็เหี่ยวแห้งอ่อนยาน มีพระองค์ค้อมไปข้างหน้า อินทรีย์ทั้งหลายก็เปลี่ยนเป็นอย่างอื่นไปหมด ทั้งพระจักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ”

อานนท์ ! นั่นต้องเป็นอย่างนั้น คือ
ความชรา มี (ช่อน) อยู่ในความหนุ่ม,
ความเจ็บไข้ มี (ช่อน) อยู่ในความไม่มีโรค,
ความตาย มี (ช่อน) อยู่ในชีวิต;
ฉวีวรรณจึงไม่บริสุทธิ์ผุดผ่องเสียแล้ว
และกายก็เหี่ยวแห้งอ่อนยาน ตัวค้อมไปข้างหน้า
อินทรีย์ทั้งหลายก็เปลี่ยนเป็นอย่างอื่นไปหมด ทั้งตา หู
จมูก ลิ้น กาย ดังนี้.

๑๐๔ พุทธวจน ฉบับ ๑

พระผู้มีพระภาคครั้งตรัสคำนี้แล้ว ได้ตรัส
ข้อความนี้ (เป็นคำกาพย์กลอน) อีกว่า :

โธเอ๋ย ! ความแก่นซ้วซ้าเอ๋ย !

ความแก่นซ้วซ้าทำความน่าเกลียดเอ๋ย !

กายที่น่าพอใจ บัดนี้ก็ถูกความแก่นซ้วซ้าหมดแล้ว

แม้ใครจะมีชีวิตอยู่ตั้งร้อยปี

ทุกคนก็ยังมีความตาย เป็นที่ไปในเบื้องหน้า

ความตายไม่ยกเว้นให้แก่ใคร ๆ มันย่ำยีหมดทุกคน.

มหาวาร. ส. ๑๕/๒๘๓/๕๖๓.

ทรงประกาศธรรม เนื่องด้วยการปลงอายุสังขาร

ภิกษุ ท. ! ธรรมเหล่าใดที่เราแสดงแล้ว ด้วย
ปัญญาอันยิ่ง ธรรมเหล่านั้นพวกเธอพึงเรียนเอาให้ดี พึง
เสพอให้ทั่ว พึงเจริญทำให้มาก โดยอาการที่พรหมจรรย์
(คือศาสนานี้) จักมั่นคงตั้ง อยู่ได้ตลอดกาล, ข้อนั้นจัก
เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่มหาชน เพื่อความสุขแก่
มหาชน, เพื่ออนุเคราะห์โลก, เพื่อประโยชน์ เพื่อ
ความเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย.

ภิกษุ ท. ! ธรรมเหล่าไหนเล่า ที่เราแสดงแล้ว
ด้วยปัญญาอันยิ่ง ฯลฯ, คือ :-

สติปัญฺฐานตี สัมมปฺธานตี อธิบาทตี

อินทริยฺหํ พละหํ

โพชฌงค์เจ็ด อริยมรรคมีองค์แปด.

ภิกษุ ท. ! บัดนี้เราจักเตือนท่านทั้งหลายว่า :
สังขารทั้งหลาย มีความเสื่อมเป็นธรรมดา พวกเธอจงให้

ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเกิด, การปรินิพพานของตถาคต
จักมีในกาลไม่นานเลย ตถาคตจักปรินิพพาน โดยกาลล่วงไป
แห่งสามเดือนนี้.

สัตว์ทั้งปวง ทั้งที่เป็นคนหนุ่มและคนแก่, ทั้งที่
เป็นคนพาล และบัณฑิต, ทั้งที่มั่งมีและยากจน ล้วนแต่มี
ความตาย เป็นที่ไปถึงในเบื้องหน้า, เปรียบเหมือนภษณะดิน
ที่ช่างหม้อปั้นแล้ว ทั้งเล็กและใหญ่, ทั้งที่ สุกแล้วและยังดิบ
ล้วนแต่มีการแตกทำลายเป็นที่สุด ฉันทใด; ชีวิตแห่งสัตว์
ทั้งหลาย ก็มีความตายเป็นเบื้องหน้า ฉันทนั้น.

วัยของเราแก่ห่อหมแล้ว ชีวิตของเราริบหรี่แล้ว
เราจักละพวกเธอไป ภาระของตัวของเราได้ทำไว้แล้ว,
ภิกษุ ท. ! พวกเธอจงเป็นผู้ไม่ประมาท มีสติ มีศีล
เป็นอย่างดี มีความดำริอันตั้งไว้แล้วด้วยดี ตามรักษาซึ่ง
จิตของตนเถิดในธรรมวินัยนี้, ภิกษุใดเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว
จักละชาติสงสาร ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา

“อย่าเลย วักกलि !

ประโยชน์อะไรด้วยการเห็นกายเน่านี.

วักกलि !

ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา,

ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม.

วักกलि !

เพราะว่าเมื่อเห็นธรรมอยู่ ก็คือเห็นเรา,

เมื่อเห็นเราอยู่ ก็คือเห็นธรรม”

ขนฺธ. สํ. ๑๗/๑๔๖/๒๑๖.

ภิกษุ ท. ! แม้ภิกษุจับชายสังฆาฏิ เดินตาม
รอยเท้าเราไปข้างหลัง ๆ. แต่ถ้าเขอนั้น มากไปด้วยอภิชฌา
มีกามราคะกล้า มีจิตพยาบาท มีความดำริแห่งใจเป็นไป
ในทางประทุษร้าย มีสติหลงลืม ไม่มีสัมปชัญญะ มีจิต
ไม่เป็นสมาธิ แกว่งไปแกว่งมา ไม่ตำรวมอินทรีย์ แล้วไซ้;

ภิกษุหนึ่งชื่อว่าอยู่ไกลจากเรา แม้เราก็ออยู่ไกลจากภิกษุหนึ่ง
โดยแท้.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุ ท. ! ข้อนั้นเหตุเพราะว่า

ภิกษุหนึ่งไม่เห็นธรรม เมื่อไม่เห็นธรรม ก็ชื่อว่าไม่เห็นเรา.

ภิกษุ ท. ! แม้ภิกษุหนึ่งจะอยู่ห่าง (จากเรา) ตั้ง
ร้อยโยชน์ แต่ถ้าเขอนั้น ไม่มากไปด้วยอภิขณา ไม่มี
กามราคะกล้า ไม่มีจิตพยาบาท ไม่มีความด่าแค้นใจ
เป็นไปในทางประทุษร้าย มีสติตั้งมั่น มีสัมปชัญญะ มีจิต
เป็นสมาธิ ถึงความเป็นเอกัคคตา ดำรวมอินทรีย์ แล้วไซ้;
ภิกษุหนึ่งชื่อว่าอยู่ใกล้กับเรา แม้เราก็ออยู่ใกล้กับภิกษุหนึ่ง
โดยแท้.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ภิกษุ ท. ! ข้อนั้นเพราะเหตุว่า

ภิกษุหนึ่งเห็นธรรม เมื่อเห็นธรรม ก็ชื่อว่าเห็นเรา แล.

อุงธรรม

ภิกษุ ท. ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเล่าเรียน
ปริยัติธรรม (นานาชนิด) คือ สุตตะ เคยยะ เวชยาकरणะ
คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัปภูตัมมะ เวทัลละ,
แต่เธอไม่ใช้วันทั้งวันให้เปลืองไปด้วยการเรียนธรรมนั้น ๆ
ไม่เร็ดร้างจากการหลีกเร้น, ตามประกอบซึ่งธรรมเป็นเครื่อง
สงบใจในภายในเนื่อง ๆ. ภิกษุอย่างนี้แล ชื่อว่า ธรรมวิhari
(ผู้อยู่ด้วยธรรม)

ภิกษุ ท. ! ภิกษุผู้มากด้วยปริยัติ เราก็แสดงแล้ว,
ผู้มากด้วยการบัญญัติเราก็แสดงแล้ว, ผู้มากด้วย การสาธยาย
เราก็แสดงแล้ว, ผู้มากด้วยความคิดเราก็แสดงแล้ว, และ
ธรรมวิhari (ผู้อยู่ด้วยธรรม)เราก็แสดงแล้ว ด้วยประการฉะนี้.

ภิกษุ ท. !

กิจอันใดที่ศาสดาผู้เอ็นดู แสวงหาประโยชน์เกื้อกูล
อาศัยความเอ็นดูแล้ว จะพึงทำแก่สาวกทั้งหลาย,
กิจอันนั้น เราได้ทำแล้วแก่พวกเธอทั้งหลาย.

ภิกษุ ท. !
นั่น โคนไม้ทั้งหลาย
นั่น เรือนว่างทั้งหลาย,

ภิกษุ ท. !
เธอทั้งหลายจงเพียรเผากิเลส,
อย่าได้เป็นผู้ประมาท,
เธอทั้งหลาย อย่าเป็นผู้ที่ต้องร้อนใจในภายหลังเลย,
นี่แล เป็นวาจาเครื่องพำสอนเธอทั้งหลายของเรา.

การปรินิพพานในปัจจุบัน

ภิกษุ ท. ! ถ้าภิกษุแสดงธรรม เพื่อความ
เบื่อหน่าย เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความดับไม่เหลือ
แห่งขราและมรณะ อยู่ไฉร้; ก็เป็นการสมควร เพื่อจะเรียก
ภิกษุนั้นว่า “ผู้กล่าวซึ่งธรรม” ดังนี้.

ถ้าภิกษุเป็นผู้ปฏิบัติแล้ว เพื่อความเบื่อหน่าย
เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความดับไม่เหลือแห่งขราและ
มรณะ อยู่ไฉร้; ก็เป็นการสมควร เพื่อจะเรียกภิกษุนั้นว่า
“ผู้ปฏิบัติแล้ว ซึ่งธรรมตามสมควรแก่ธรรม” ดังนี้.

ถ้าภิกษุเป็นผู้หลุดพ้นแล้ว เพราะความเบื่อหน่าย
เพราะความคลายกำหนัด เพราะความดับไม่เหลือแห่งขรา
และมรณะ ด้วยความเป็นผู้ไม่ยึดมั่นถือมั่น อยู่แล้วไฉร้;
ก็เป็นการสมควรเพื่อจะเรียกภิกษุนั้นว่า “ผู้บรรลุแล้วซึ่ง
นิพพานในปัจจุบัน” ดังนี้.

(ในกรณีแห่ง ชาติ ภพ อุปาทาน ตัณหา เวทนา ผัสสะ
สหายนะ นามรูป วิญญาณ สังขาร และอวิชชา ก็มีข้อความที่กล่าว
ไว้อย่างเดียวกันกับในกรณีแห่งขราและมรณะ ที่กล่าวไว้ข้างบนนี้)

ตั้งหน้าทำก็แล้วกัน

ภิกษุ ท. ! กิจของคหบดีชาวนา ที่เขาจะต้อง
รีบทำ มีสามอย่างเหล่านี้. สามอย่างอะไรบ้างเล่า ?

สามอย่างคือ คหบดีชาวนา รีบ ๆ ไถคราดพื้นที่นา
ให้ดีเสียก่อน, ครั้นแล้ว ก็รีบ ๆ ปลูกพืช, ครั้นแล้ว ก็รีบ ๆ
ไขน้ำเข้าบ้าง ไขน้ำออกบ้าง. ภิกษุ ท. ! กิจของคหบดีชาวนา
ที่เขาจะต้องรีบทำ มีสามอย่างเหล่านี้แล; แต่ว่า คหบดีชาวนา
นั้น ไม่มีฤทธิ์หรืออำนาจ ที่จะบันดาลว่า “ข้าวของเรา
จงออกในวันนี้, ตั้งท้องพรั่งนี้, สุขมะรืนนี้” ดังนี้ได้เลย,
ที่แท้ ย่อมมีเวลาที่ข้าวนั้น เปลี่ยนแปรสภาพไปตามฤดูกาล
ย่อมจะงอกบ้าง ตั้งท้องบ้าง สุขบ้าง;

ภิกษุ ท. ! ฉันทใดก็ฉันทนั้น : กิจของภิกษุ ที่เธอ
จะต้องรีบทำ มีสามอย่างเหล่านี้.

สามอย่างอะไรบ้างเล่า? สามอย่างคือ :-

การสมาทานการปฏิบัติในศีลอันยิ่ง,

การสมาทานการปฏิบัติในจิตอันยิ่ง,

และการสมาทานการปฏิบัติในปัญญาอันยิ่ง.

ภิกษุ ท.! กิจของภิกษุ ที่เธอจะต้องรีบทำ
มีสามอย่างเหล่านี้แล;

แต่ว่าภิกษุนั้น ก็ไม่มีฤทธิ์หรืออานุภาพ ที่จะ
บันดาลว่า “จิตของเรา จงหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย
เพราะไม่มีอุปาทานในวันนี้ หรือพรุ่งนี้ หรือมะรืนนี้”
ดังนี้ได้เลย, ที่แท้ ย่อมมีเวลาที่เหมาะสม เมื่อภิกษุนั้น
ปฏิบัติไปแม้ในศีลอันยิ่ง, ปฏิบัติไปแม้ในจิตอันยิ่ง, และ
ปฏิบัติไปแม้ในปัญญาอันยิ่ง จิตก็จะหลุดพ้นจากอาสวะ
ทั้งหลาย เพราะไม่มีอุปาทานได้เอง.

ทรงเป็นผู้เอ็นดูเกื้อกูล แก่สรรพสัตว์ทั้งปวง

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! พระผู้มีพระภาค ทรงเป็นผู้เอ็นดูเกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งปวง อยู่มิใช่หรือ พระเจ้าข้า?”

คามณี ! ถูกแล้ว, ตถาคตเป็นผู้เอ็นดูเกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งปวงอยู่

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ถ้าอย่างนั้น ทำไมพระองค์ จึงทรงแสดงธรรมแก่คนบางพวก โดยเอื้อเพื่อ, และแก่คนบางพวก โดยไม่เอื้อเพื่อเล่า พระเจ้าข้า?”

คามณี ! ถ้าอย่างนั้น เราขอขออนถามท่านในข้อนี้ ท่านจงตอบเราตามที่ควร. คามณี ! ท่านจะสำคัญความข้อนี้เป็นไฉน : ในถิ่นแห่งเรานี้ ชาวนาผู้คบคิดคนหนึ่ง มีนาอยู่ ๓ แปลง แปลงหนึ่งเป็นนาชั้นเลิศ, แปลงหนึ่งเป็นนาปานกลาง, แปลงหนึ่งเป็นนาเลว มีดินเป็นก้อนแข็ง มีรสเค็ม พื้นที่เลว. คามณี ! ท่านจะสำคัญความข้อนี้ว่าอย่างไร : ชาวนาผู้คบคิดนั้น เมื่อประสงค์จะหว่านพืช เขาจะหว่านในนาแปลงไหนก่อน คือว่าแปลงที่เป็นนาเลิศ, นาปานกลาง, หรือว่านาเลว มีดินเป็นก้อนแข็ง มีรสเค็ม พื้นที่เลวเล่า ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ชวานาคหบดีผู้ประสงคืจะหว่าน
พืชคนนั้น ย่อมหว่านในนาเล็กก่อน, แล้วจึงหว่านในนาปานกลาง,
สำหรับนาแลว ซึ่งดินเป็นก้อนแข็ง มีรสเค็ม พื้นที่เลวนั้น เขาก็
หว่านบ้าง ไม่หว่านบ้าง เพราะเหตุว่า อย่างมากที่สุด ก็หว่านไว้
ให้ไคกิน พระเจ้าข้า !”

คามณิ ! นาลิคนั้น เปรียบเหมือนภิกษุภิกษุณี
ของเรา เราย่อมแสดงธรรม งดงามในเบื้องต้น งดงาม
ในท่ามกลาง งดงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์บริสุทธ
บริบูรณ์สิ้นเชิง พร้อมทั้งอรรถะ พร้อมทั้งพยัญชนะ แก่
ภิกษุภิกษุณีเหล่านั้น. ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ? คามณิ !
เพราะเหตุว่า ภิกษุภิกษุณีทั้งหลาย เหล่านั้น มีเราเป็น
ประทีป มีเราเป็นที่ซ่อนเร้น มีเราเป็นที่ต้านทาน มีเรา
เป็นที่พึ่งอาศัยอยู่.

คามณิ ! นาปานกลางนั้น เปรียบเหมือนอุบาสก
อุบาธิกาของเรา เราย่อมแสดงธรรม งดงามในเบื้องต้น
งดงามในท่ามกลาง งดงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์
บริสุทธบริบูรณ์สิ้นเชิง พร้อมทั้งอรรถะ พร้อมทั้งพยัญชนะ
แก่อุบาสกอุบาธิกทั้งหลายเหล่านั้น. ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

คามณี ! เพราะเหตุว่า คนทั้งหลายเหล่านั้น มีเราเป็น
ประทีป มีเราเป็นที่ซ่อนเร้น มีเราเป็นที่ต้านทาน มีเราเป็น
ที่พึ่งอาศัยอยู่.

คามณี ! นาเลว มีดินเป็นก้อนแข็ง มีรสเต็ม
พื้นที่เวลานั้น เปรียบเหมือนสมณพราหมณ์ ปรีพพาชก
ทั้งหลาย ผู้เป็นเดิยรติย์อื่นต่อเรา เราก็อ้อมแสดงธรรม
งดงามในเบื้องต้น งดงามในท่ามกลาง งดงามในที่สุด
ประกาศพรหมจรรย์บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง พร้อมทั้งอรรถะ
พร้อมทั้งพยัญชนะ แก่ชนทั้งหลายเหล่านั้น.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเหตุว่าถึงแม้ว่าเขาจะเข้าใจธรรมที่เรา
แสดงสักบทเดียว นั่นก็ยังเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล
และความสุข แก่ชนทั้งหลายเหล่านั้น ตลอดกาลนาน.

มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์

มูลนิธิแห่งมหาชนชาวพุทธ ผู้ซึ่งชัดเจน และมั่นคงในพุทธวจน

เริ่มจากชาวพุทธกลุ่มเล็กๆกลุ่มหนึ่ง ได้มีโอกาสมาฟังธรรมบรรยายจากท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล ที่เน้นการนำพุทธวจน (ธรรมวินัยจากพุทธโฆษฐ์ ที่พระพุทธรองค์ทรงยืนยันว่าทรงตรัสไว้แล้ว บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ทั้งเนื้อความและพยัญชนะ) มาใช้ในการถ่ายทอดบอกสอน ซึ่งเป็นรูปแบบการแสดงธรรมที่ตรงตามพุทธบัญญัติ ตามที่ทรงรับสั่งแก่พระอรหันต์ ๖๐ รูปแรกที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ในการประกาศพระสัทธรรม และเป็นลักษณะเฉพาะที่ภิกษุในครั้งพุทธกาลใช้เป็นมาตรฐานเดียว

หลักพุทธวจนนี้ ได้เข้ามาตอบคำถาม ต่อความลังเลสงสัย ได้เข้ามาสร้างความชัดเจน ต่อความพัวเลือนสับสน ในข้อธรรมต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมาชาวพุทธ ซึ่งทั้งหมดนี้ เป็นผลจากสาเหตุเดียวคือ การไม่ใช่คำของพระพุทธรเจ้าเป็นตัวตั้งต้นในการศึกษาเล่าเรียน

ด้วยศรัทธาอย่างไม่หวั่นไหวต่อองค์สัมมาสัมพุทธะ ในฐานะพระศาสนา ท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ ได้ประกาศอย่างเป็นทางการว่า “อาตมาไม่มีคำสอนของตัวเอง” และใช้เวลาที่มีอยู่ ไปกับการรับสนองพุทธประสงค์ ด้วยการโฆษณาพุทธวจน เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม และความประสานเป็นหนึ่งเดียวของชาวพุทธ

เมื่อกลับมาใช้หลักพุทธวจน เหมือนที่เคยเป็นในครั้งพุทธกาล สิ่งที่เกิดขึ้นคือ ความชัดเจนสอดคล้องลงตัว ในความรู้ความเข้าใจ ไม่ว่าในแง่ของหลักธรรม ตลอดจนมรรควิธีที่ตรง และสามารถนำไปใช้ปฏิบัติให้เกิดผล รู้เห็นประจักษ์ได้จริงด้วยตนเองทันที ด้วยเหตุนี้ ชาวพุทธที่เห็นคุณค่าในคำของพระพุทธรเจ้า จึงขยายตัวมากขึ้นเรื่อยๆ เกิดเป็น “กระแสพุทธวจน” ซึ่งเป็นพลังเงียบที่กำลังจะกลายเป็นคลื่นลูกใหม่ ในการกลับไปใช้ระบบการเรียนรู้พระสัทธรรม เหมือนดังครั้งพุทธกาล

ด้วยการขยายตัวของกระแสพุทธวจนนี้ สื่อธรรมที่เป็นพุทธวจน ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ หรือซีดี ซึ่งแจกฟรีแก่ญาติโยมเริ่มมีไม่พอเพียงในการแจก ทั้งนี้ เพราะจำนวนของผู้ที่สนใจเห็นความสำคัญของพุทธวจน ได้ขยายตัวมากขึ้นอย่างรวดเร็วประกอบกับว่า ท่านพระอาจารย์กสิณฤทธิ์ โสคติโส เกรงครัดในข้อวัตรปฏิบัติตามแนวทางของท่าน พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ภายใต้วินัยอันเป็นพุทธบัญญัติ การเผยแพร่พุทธวจนที่ผ่านมา จึงเป็นไปในลักษณะสันโดษตามมีตามได้ เมื่อมีโยมมาปวารณาเป็นเจ้าภาพในการจัดพิมพ์ ได้มาจำนวนเท่าไร ก็ทยอยแจกไปตามที่มีเท่านั้น เมื่อมีมา ก็แจกไปเมื่อหมด ก็คือหมด

เนื่องจากว่า หน้าที่ในการดำรงพระสาธุธรรมให้คงมั่นสืบไป ไม่ได้ผูกจำกัดอยู่แต่เพียงพุทธสาวกในฐานะของสงฆ์เท่านั้น ฆราวาสกลุ่มหนึ่งซึ่งเห็นความสำคัญของพุทธวจน จึงรวมตัวกันเข้ามาช่วยขยายผลในสิ่งที่ท่านพระอาจารย์กสิณฤทธิ์ โสคติโส ทำอยู่แล้ว นั่นคือ การนำพุทธวจนมาเผยแพร่โฆษณา โดยพิจารณาตัดสินใจจดทะเบียนจัดตั้งเป็นมูลนิธิอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อให้การดำเนินการต่างๆ ทั้งหมด อยู่ในรูปแบบที่โปร่งใส เปิดเผย และเปิดกว้างต่อสาธารณชนชาวพุทธทั่วไป

สำหรับผู้ที่เห็นความสำคัญของพุทธวจน และมีความประสงค์ที่จะดำรงพระสาธุธรรมให้คงมั่น ด้วยวิธีของพระพุทเจ้า สามารถสนับสนุนการดำเนินการตรงนี้ได้ ด้วยวิธีต่างๆ นั่นคือ **เข้ามาใส่ใจศึกษาพุทธวจน และนำไปใช้ปฏิบัติด้วยตนเอง** เมื่อรู้ประกาย เห็นได้ด้วยตนเองแล้ว ว่ามรรควิธีที่ได้จากการทำความเข้าใจ โดยใช้คำของพระพุทเจ้าเป็นตัวตั้งคั้นนั้น นำไปสู่ความเห็นที่ถูกต้อง ในหลักธรรมอันสอดคล้องเป็นเหตุเป็นผล และเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียว กระทั่งได้ผลตามจริง ทำให้เกิดมีจิตศรัทธา ในการช่วยเผยแพร่ขยายสื่อพุทธวจน เพียงเท่านี้ คุณก็คือหนึ่งหน่วยในขบวน “พุทธโฆษณ” แล้ว

นี่คือเจตนารมณ์ของมูลนิธิพุทธโฆษณ นั่นคือเป็นมูลนิธิแห่งมหาชนชาวพุทธ ซึ่งชัดเจน และมั่นคงในพุทธวจน

ผู้ที่สนใจรับสื่อธรรมที่เป็นพุทธวจน เพื่อไปใช้ศึกษาส่วนตัว
หรือนำไปแจกเป็นธรรมทาน แก่พ่อแม่พี่น้อง ญาติ หรือเพื่อน
สามารถมารับได้ฟรี โดยไม่มีเงื่อนไข ที่วัดนาป่าพง
หรือตามที่พระอาจารย์คึกฤทธิ์ได้รับนิมนต์ไปแสดงธรรมนอกสถานที่

สำหรับรายละเอียดกิจกรรมต่างๆ ภายใต้อุปถัมภ์ของพุทธวจน โดยวัดนาป่าพง
ค้นหาข้อมูลได้จาก
www.watnapp.com

หากมีความจำเป็นที่จะรับไปแจกเป็นธรรมทานในจำนวนหลายสิบชุด
ขอความกรุณาแจ้งความจำเป็นได้ที่

มูลนิธิพุทธโฆษณ์

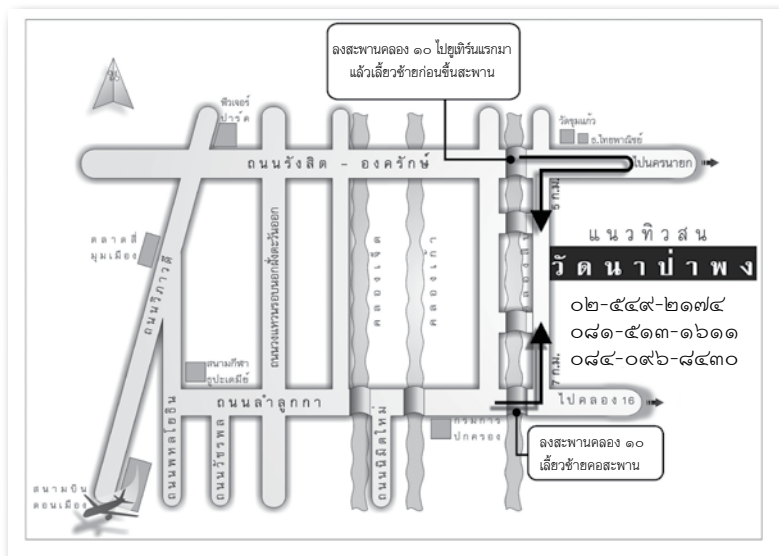
สำนักงานใหญ่ : ๑๖/๘๘ ชั้น ๒ ซอยสุขุมวิท ๖๘ ถนนสุขุมวิท
แขวงบางนา เขตบางนา กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๒๐
โทรศัพท์ ๐๒-๓๔๔-๘๓๖๐ - ๑ โทรสาร ๐๒-๓๕๘-๒๑๘๔
เว็บไซต์ : www.buddhakos.org อีเมล : info@buddhakos.org

ประสานงานและเผยแพร่ : มูลนิธิพุทธโฆษณ์ อาคารภคินท์
๕ ถนนรัชดาภิเษก แขวงดินแดง, เขตดินแดง กรุงเทพมหานคร ๑๐๔๐๐
โทร.๐๘๕-๐๕๘-๖๘๘๘, ๐๘๑-๕๑๓-๑๖๑๑

สนับสนุนการเผยแพร่พุทธวจนได้ที่

ชื่อบัญชี “มูลนิธิพุทธโฆษณ์” ธนาคารกสิกรไทย สาขาย่อยตลาดไท
ประเภท บัญชีออมทรัพย์ เลขที่บัญชี ๔๘๔-๒-๑๐๘๗๗-๘

แผนที่วัดนาป่าพง

ติดตามการเผยแพร่พระธรรมคำสอนตามหลักพุทธวิจรรย์

โดย พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตถิณโล ได้ที่

- www.watnapp.com
- รายการคั่นสนีย์สนทนา ช่วง “ถามโลก-ตอบธรรม”

FM ๑๐๖.๐ MHz (คลื่นครอบคลุมทั่ว)

จันทร์-ศุกร์ เวลา ๐๕.๐๐ - ๐๕.๓๐ น.

บรรณานุกรม

พระไตรปิฎกบาลีอักษรไทยฉบับสยามรัฐ

พระไตรปิฎกไทยฉบับสยามรัฐ

พุทธวจน ฉบับธรรมโฆษณ์

(ชุดจากพระโอษฐ์ ผลงานแปลพุทธวจนโดยท่านพุทธทาสภิกขุ)

พุทธวจน ฉบับตรวจแก้

(จัดพิมพ์โดยมูลนิธิพุทธโฆษณ์)

ขอกราบขอบพระคุณแต่

พระอาจารย์ตึกฤทธิ์ โสตถิผโล

และคณะสงฆ์วัดนาป่าพง

ที่กรุณาให้คำปรึกษาในการจัดทำหนังสือเล่มนี้

ร่วมจัดทำโดย

กลุ่มละนันท์, กลุ่มพุทธโอษฐ์,

สายทิพย์ ชูเทพากร, อมฤต ชัยบุตร

วารสารณ์ ศักดิ์และครอบครัว, สุธี วชิระสมบุรณ์

กลุ่มพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินบริษัทการบินไทย,

กลุ่มธรรมะสีชาว, กลุ่มสมณะศากยะปุตติยะ,

กลุ่มมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, กลุ่มวิทยาเขต-หาดใหญ่,

คุณมานพ พุ่มเข็ม และครอบครัว, คุณदनัย วงศาโรจน์ และครอบครัว,

คุณพิมพ์จันทร์ วิมุกตานนท์, คุณสุเทพ กุลสิงห์ และครอบครัว,

นายกเทศมนตรีบางคูวัด คุณพลสิทธิ์ มะลิ บจก.ไทยควอลิตี้ แลนด์ แอนด์ เฮ้าส์

สุภัททะ ! ในธรรมวินัยนี้แล

มีอริยมรรคมีองค์ ๘....

ถ้าภิกษุทั้งหลายเหล่านี้ พึงอยู่โดยชอบไซ้

โลกก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์ทั้งหลาย

อานนท์ ! ในกาลบัดนี้ก็ดี ในกาลล่วงไปแห่งเราก็ดี

ใครก็ตาม จักต้องมีตนเป็นที่ปมีตนเป็นสรณะ

ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ;

มีธรรมเป็นที่ป มีธรรมเป็นสรณะ

ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ.

อานนท์ ! ภิกษุพวกใด เป็นผู้ใคร่ในลิกขา,

ภิกษุพวกนั้นจักเป็นผู้อยู่ในสถานะอันเลิศที่สุดแล.

อานนท์! ก็กัลยาณวัตรอันเราตั้งไว้ในกาลนี้
นี้เป็นไปเพื่อความ เบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด
เพื่อความดับ เพื่อความสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง
เพื่อความรู้พร้อม เพื่อนิพพาน.

อานนท์! กัลยาณวัตรนี้ เป็นอย่างไรเล่า?

นี่คือ อริยอัฏฐังคิกมรรค, กล่าวคือ

สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ;

สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ;

สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ.

อานนท์! ความขาดสูญแห่งกัลยาณวัตรนี้ มีในยุคแห่งบุรุษใด

บุรุษนั้นชื่อว่า เป็นบุรุษคนสุดท้ายแห่งบุรุษทั้งหลาย....

เราขอกล่าวย้ำกะเธอว่า...

เธอทั้งหลายอย่าเป็นบุรุษพวกสุดท้ายของเราเลย.

พ. พ. ๑๓/๔๒๗/๔๖๓.

สื่อธรรมะนี้ จัดทำเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาสู่สาธารณชนเป็นธรรมทาน

ลิขสิทธิ์ในต้นฉบับนี้ได้รับการสงวนไว้ ไม่สงวนสิทธิ์ในการจัดทำจากต้นฉบับ
เพื่อเผยแพร่ในทุกกรณี ในการจัดทำหรือเผยแพร่ โปรดใช้ความละเอียดรอบคอบ
เพื่อรักษาความถูกต้องของข้อมูล ขอคำปรึกษาด้านข้อมูลในการจัดทำเพื่อ
ความสะดวกและประหยัดคิดได้ที่คุณศรชา โทร. ๐๘๕-๕๑๓-๑๖๑๑ หรือ
คุณอารีวรรณ โทร. ๐๘๕-๐๕๘-๖๘๘๘

ติดตามการเผยแพร่พระธรรมคำสอนตามหลักพุทธวจน โดยพระอาจารย์ศีกฤทธิ์ ใสศุภินฺโด ได้ที่ media.watnapahong.org | www.nap-tv.com |
www.watnappp.com (ธรรมบรรยายคำวันเสาร์) ทั้งภาพและเสียง ตั้งแต่ 19.00 น. | คลื่น ส.ว.พ. FM 91.0 MHz ทุกวันพระ เวลา 16.40 น. |
FM 106.0 MHz เวลา 05.00-05.30 น. | ทีวีดาวเทียม ช่อง A | Biz Net Tong Hua เวลา 05.00-05.30 น. และ 06.00-07.00 น.